

Odgojni ciljevi i zadaci nastave hrvatskog jezika u osnovnoj školi

Pekić, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:924389>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-16**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Maja Pekić

Odgojni ciljevi i zadaci nastave hrvatskog jezika u osnovnoj školi

Diplomski rad

Mentor doc. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2012.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
UVOD	3
I. TEORIJSKI DIO RADA	5
1. Odgoj	5
1. 1. Odgoj i njegove komponente	5
1. 2. Klasifikacija i definiranje odgojnih ciljeva	7
1. 3. Određivanje odgojnih zadataka	11
1. 4. Operacionalizacija odgojnih zadataka	13
2. Vrijednosti odgoja	15
2. 1. Pojam vrijednosti	15
2. 2. Određenje vrijednosti u okviru aksioloških pravaca	16
2. 3. Odgoj i moral	18
2. 4. Pristupi moralnom odgoju	19
3. Škola kao odgojnoobrazovna ustanova	22
3. 1. Ciljevi i zadaci hrvatskog jezika kao nastavnog predmeta	22
II. METODOLOGIJA	24
1. Predmet istraživanja	24
2. Cilj i zadaci istraživanja	24
3. Metode istraživanja	25
3. 1. Protokol za analizu sadržaja tekstova čitanke za 5. razred	26
3. 2. Protokol za analizu sadržaja tekstova čitanke za 7. razred	27
4. Uzorak istraživanja	27
III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	29
1. Odgojni zadaci sadržani u čitanci hrvatskog jezika za 5. razred osnovne škole ...	29
2. Odgojni zadaci sadržani u čitanci hrvatskog jezika za 7. razred osnovne škole	44
3. Interpretacija rezultata	64
IV. ZAKLJUČAK	71
V. LITERATURA	73

SAŽETAK

Odgoj je uvijek bio u središtu pedagoške znanosti. Njime se bave svi odrasli i zreli ljudi počevši od članova obitelji, preko okoline u kojoj se čovjek nalazi pa sve do profesora, pedagoga i ostalih kompetentnih osoba. Odgoj je djelatnost koja ima svoje temeljne komponente bez kojih ne bi moglo biti govora o odgajanju. Ovaj rad će dati odgovore na pitanja što je odgoj, koje su njegove komponente te kako se definiraju i određuju odgojni ciljevi i zadaci nastave hrvatskog jezika u osnovnoj školi. Pojam *odgoj* uz sebe veže i pojam *vrijednosti* te ćemo ih definirati prema pojedinim aksiološkim pravcima. Odgoj čovjeka uvijek se veže uz izgradnju moralnog čovjeka. Odnos odgoja i moralnog odgoja pojedinca bit će prikazan u zasebnom poglavlju. Rad će interpretirati i poglede na školu kao odgojno-obrazovnu instituciju, njezinu odgojnu ulogu te realizaciju njezinih odgojnih zadataka. U metodološkom dijelu postavljeni su predmet, cilj i zadaci istraživanja te metode, kratak nacrt protokola analize tekstova odabranih čitanke i uzorak istraživanja. Istraživanje je obuhvatilo analizu sadržaja odabranih čitanke za peti i sedmi razred osnovne škole i u njima vrste, količinu i zastupljenost odgojnih sadržaja i odgojnih zadataka. Uzorak čine čitanke *Hrvatska čitanke za V. razred osnovne škole* i *Hrvatska čitanke za VII. razred osnovne škole* autora Ante Bežena i Olge Jambrec. Rezultati analize pokazuju da se u navedenim čitankama nalazi mnogo tekstova zasićenih odgojnim sadržajima kojima nastavnik pri obradi tekstova mora posvetiti određenu pozornost. Odgojne zadatke tekstova unutar čitanke možemo podijeliti u kategorije prema odgojnom području na koje se odnose. U čitanci za peti razred kategorije odgojnih zadataka jesu: ljubav, općeljudske vrijednosti, obitelj, hrvatska kultura (jezik i baština), domovina, društvo, umjetnost, priroda i mediji. U čitanci za sedmi razred kategorije odgojnih zadataka jesu: ljubav, općeljudske vrijednosti, obitelj, mišljenja i stavovi, hrvatska kultura (jezik i baština), društvo, rat, priroda i mediji. U sedmom se razredu pojavljuju kategorije odgojnih zadataka kojih nema u petom razredu. Navedene su kategorije u čitankama različito i neravnomjerno zastupljene što se dokazalo izračunavanjem postotaka njihove zastupljenosti. Ipak, pitanja koja prate tekstove još uvijek su orijentirana na učeničko znanje i gradivo, a vrlo malo (tek poneka od njih) na odgojnu komponentu tekstova što pokazuje još jedan nedostatak. To pokazuje opravdanost istraživanja ovoga rada koji ujedno poziva na afirmaciju odgojnih zadataka unutar nastave hrvatskog jezika u osnovnoj školi koji se danas sve više zanemaruju, kako u nastavnoj praksi tako i u pripadajućim udžbenicima.

KLJUČNE RIJEČI: hrvatski jezik, odgojni ciljevi, odgojni zadaci, škola, vrednote

UVOD

Od antičkog doba do danas odgojem se nastoji postići skladan humanistički razvoj cjelokupnog čovjeka: tjelesni, intelektualni, moralni, estetski, radni. Svaki odgoj mora imati jasno postavljen cilj koji se nastoji ostvariti pomoću konkretno definiranih odgojnih zadataka. Odgojni ciljevi mogu se dijeliti prema sadržaju, dosegu, vremenu, prema vjerskom stajalištu i prema prednosti. Među odgojnim ciljevima vlada zbrka jer ih pojedini pedagoški pravci različito definiraju kao pragmatične, funkcionalističke, naturalističke, tradicionalističke, individualističke, socijalističke, napredne itd. Odgojnim zadacima, čijom se realizacijom postiže odgojni cilj, može se pristupiti s područja mnogostranog čovjekova razvitka, sa strane njegovog psihičkog života, društvenog djelovanja i vrijednosti koje posjeduje. Vrijednosti kao odgojni ciljevi jesu sve dobro i poželjno u čovjekovu životu. Ostvaruju se odgojem i samoodgojem, a mogu biti heteronomne (izražavaju ono što je dobro sa stajališta društva) i autonomne (pojedinaac ih sam slobodno bira). Škola ostvaruje tri temeljna zadatka: materijalni, funkcionalni i odgojni. Odgojni zadatak mnoge škole sve više zanemaruju te ga je potrebno reafirmirati uvođenjem ravnoteže između materijalnog zadatka (gradiva, usvajanja znanja) i odgojnog zadatka.

Ovaj diplomski rad odgovorit će na pitanja koji su dominantni odgojni zadaci u čitankama hrvatskog jezika za peti i sedmi razred osnovne škole.

U prvom poglavlju ovoga rada definiraju se pojmovi *odgoj*, *odgojni cilj*, *odgojni zadatak* te je predstavljena klasifikacija odgojnih zadataka i njihovo definiranje u okviru pojedinih pedagoških pravaca kao i mogući pristupi odgojnim zadacima.

U drugom poglavlju razmatraju se pojmovi vrijednosti, njihovo definiranje, vrste vrijednosti, njihovo poimanje te pogled na vrijednosti u odgoju iz perspektive pojedinih aksioloških pravaca. Također se obrazlaže odnos morala i odgoja kao i pojedini pristupi moralnom odgoju.

U trećem poglavlju obrazlaže se što je Nacionalni okvirni kurikulum, koje odgojno-obrazovne ciljeve propisuje kao i koji su ciljevi nastave hrvatskog jezika njime propisani.

U četvrtom poglavlju definiraju se predmet, cilj i zadaci istraživanja. Predmet istraživanja jesu odgojni zadaci u čitankama hrvatskog jezika za peti i sedmi razred osnovne škole, a cilj je ispitati koliko se odgojnog sadržaja nalazi u tekstovima navedenih čitanki. U tom poglavlju navode se i etape provedene analize tekstova, nacrti protokola analize tekstova kao i podaci o čitankama koje su poslužile kao uzorak istraživanja.

U petom poglavlju donose se rezultati istraživanja provedenog na tekstovima čitanki za peti i sedmi razred koje je predstavljeno u metodološkom dijelu rada. Rezultati istraživanja tablično su prikazani te se interpretiraju zaključni rezultati.

Analizom je utvrđeno kako se u navedenim dvjema čitankama osnovnih škola nalaze mnogi tekstovi u okviru čijih sadržaja postoje elementi odgojnosti unutar hrvatskog jezika kao nastavnog predmeta. Predstavljene su odgojni zadaci koje ti tekstovi nude. Odgojni zadaci tekstova čitanki podijeljeni su u kategorije jer se mnogi od njih odnose na identično odgojno područje djelovanja na učenike. U čitanci za peti razred kategorije odgojnih zadataka jesu: ljubav, općeljudske vrijednosti, obitelj, hrvatska kultura (jezik i baština), domovina, društvo, umjetnost, priroda i mediji. U čitanci za sedmi razred kategorije odgojnih zadataka jesu: ljubav, općeljudske vrijednosti, obitelj, mišljenja i stavovi, hrvatska kultura (jezik i baština), društvo, rat, priroda i mediji. Navedene kategorije u objema čitankama podijeljene su prema kriteriju prioriteta, odnosno prema važnosti u odgojnom djelovanju na učenike. Podijeljene su na primarne ili prvotne i sekundarne ili drugotne te su prikazane u odvojenim tablicama za peti i sedmi razred. Kategorije odgojnih zadataka nisu jednako zastupljene pa zaključujemo u kojim se tekstovima donose koje kategorije i u kojoj količini, a koje kategorije odgojnih zadataka su zastupljene u manjem broju tekstova.

I. TEORIJSKI DIO RADA

1. Odgoj

1. 1. Odgoj i njegove komponente

Središnji pojam pedagogije jest odgoj. Vrlo je malo takvih pojmova koji izazivaju toliko mnogo stoljetnih previranja i pokušaja usuglašavanja. Pri tvrdnji da je pedagogija znanost o odgoju, prvo pitanje koje bi valjalo postaviti jest: o čijem odgoju? Odgovor glasi: o ljudskom odgoju. Riječ je o odgoju ljudske djece i mladeži, dakle, o odgoju čovjeka. Pojam „odgoj“ nije posve jednostavno jednoznačno definirati o čemu govori činjenica da različiti pedagozi iznose različite definicije od kojih je značenje nekih preširoko, a nekih opet preusko. Kao prihvatljivo terminološko određenje odgoja moglo bi se prihvatiti ono da je odgoj „svjesna, svrhovita, planski organizirana djelatnost.“ (Vukasović, 1998, 63) Uz takvo određenje odgoj treba promatrati i kao „svjesnu i namjernu brigu odraslih oko nedoraslih, da bi i oni postali zreli i odrasli ljudi.“ (Bezić, 1990, 14) Iz toga se mogu izlučiti tri važne komponente odgoja: 1. odgojna djelatnost (odgoj je proces), 2. odgojitelj, odnosno, onaj tko odgaja (to mora biti odrasla osoba) i odgajanik, odnosno onaj koga se odgaja (nedoraspala osoba) i 3. svrha odgoja (postati zrela i odrasla osoba).

Navedeno terminološko određenje pojma *odgoj* kao njegovo važno obilježje ističe namjeru, intenciju. Odgoj se odlikuje raznovrsnošću i mnogobrojnim mogućnostima kojima se može realizirati. Budući da svaka djelatnost, svaki proces ima svoj postavljeni cilj kojem se teži, tako i odgojni proces ima svoj odgojni cilj¹ koji se nastoji postići, ali i određene zadatke koji se moraju ostvariti kako bi postavljeni cilj bio postignut. Dakle, važno je što se odgojem želi postići i načini kojima se to namjerava postići. Određivanje cilja od velike je važnosti jer bi cjelokupan odgoj bez jasno postavljenog cilja i konkretnih zadataka izgubio svoj smisao. Odgoj mora imati jasno postavljen prihvatljiv cilj i zadatke kojima će se taj cilj ostvariti jer je to preduvjet svake uspješne odgojne djelatnosti. Takav pristup jasnom definiranju odgojnog cilja nužan je jer neki odgojni cilj može biti „toliko općenito i sadržajno isprazno formuliran da se u tom obliku uopće ne može ostvariti kao naknadno provjerljiv.“ (Giesecke, 1993, 82)

Govoreći o odgoju važno je istaknuti da je on društveno uvjetovan, što znači da su i odgojni ciljevi i zadaci uvjetovani društvenim promjenama. Iz toga proizlazi da cilj i zadaci

¹ Uz pojam *odgojni cilj* u pedagoškoj terminologiji različiti pedagozi upotrebljavaju i pojmove *svrha*, *namjera*, *namjera*. Zbog terminološke dosljednosti u ovom radu upotrebljavat će se termin *cilj*.

odgoja „proizlaze iz konkretnih društvenih, ekonomskih, političkih, socijalnih, filozofskih i općekulturnih prilika i odnosa.“ (Vukasović, 1998, 63) Društvo se tijekom povijesti razvijalo pa su, gledano dijakronijski, u različitim etapama povijesnog i društvenog razvoja isticali različiti ciljevi i zadaci odgoja. Promotri li se sinkronijski presjek razvoja društva, u jednom određenom vremenu odgojni ciljevi i zadaci različiti su u različitim zemljama. Te razlike uvjetovane su različitim društvenim ustrojem, kulturnim razlikama, religijskim shvaćanjima, filozofskim pogledima, gospodarskom razvijenošću, razinom razvoja društvenih odnosa. Cilj i zadaci odgoja mijenjali su se tijekom povijesti i ovise o kulturnim prilikama pojedinih zemalja.

Istaknuto je da odgojni cilj mora biti jasno definiran jer u protivnom odgoj gubi smisao, no jasno je da i cilj kao takav mora proizaći iz nečega. Što je to iz čega pojedinac bira odgojne ciljeve? To je odgojni ideal. Odgojni je ideal na razini općeg i u njemu se odražava sva napredna snaga odgojnih nastojanja. U njemu su svi ljudi povezani u zajedničkim nastojanjima da se ostvari ideal očovječenog čovjeka.

Dok je odgojni ideal na razini općeg, odgojni je cilj na razini posebnog i on mora biti konkretniji i određeniji kako bi bio ostvariv u odgojnoj praksi. Odgojni cilj proizlazi iz odgojnog ideala u kojem pojedinac bira svoje ciljeve i uvijek je smješten na razini društvenih vrijednosti koje vrijede u određenoj zajednici pa je usvajanje vrijednosti često cilj odgoja.

Da bi konkretan odgojni cilj bio ostvariv, mora imati jasno definirane odgojne zadatke koji moraju biti još konkretniji od cilja i dostupniji u praksi. Odgojni zadatak jest „konkretnija svrha ili cilj koji se postiže primjerenom pedagoškom obradom nekog užeg odgojno-obrazovnog područja, a očituje se u stjecanju znanja i postizanju određenih ljudskih svojstava, odlika ili sposobnosti kao sastavnih dijelova cjelovite osobnosti.“ (Vukasović, 1999, 140) Ta područja mogu biti uža i šira. Cilj je cjelina koju zadaci raščlanjuju na više elemenata, a svaki se od tih elemenata posebno ostvaruje pa se ostvarivanjem tih pojedinih odgojnih zadataka ostvaruje i cilj odgoja. To pokazuje da se cilj odnosi na odgoj kao cjelinu, a odgojni zadaci na njegove pojedine dijelove. Ako su odgojni zadaci dobro postavljeni, svaki odgajatelj i nastavnik zna što mora ostvariti kako bi se postigao odgojni cilj. U tom slučaju odgojni cilj za njega nije nešto nedostižno i apstraktno jer je nastavnik osmislio put koji vodi do tog cilja i u svakoj fazi toga puta točno zna gdje se nalazi i dokle je stigao na tom putu. Odgojni su zadaci tako nositelji učinkovitog odgojnog djelovanja i glavna sredstva u postizanju odgojnog cilja.

1. 2. Klasifikacija i definiranje odgojnih ciljeva

Razmotri li se pitanje cilja odgoja, taj pojam dovodi do zaključka da nije riječ o odgoju biljke ili životinje jer tada bi to bio uzgoj, nego o odgoju čovjeka. Odgojni su ciljevi zato u skladu s ljudskim ciljevima i ne mogu biti drugačiji od ciljeva kojima čovjek kao pojedinac teži, a ne mogu biti ni suprotni njima jer bi tada bili protivni čovjekovim interesima, a smisao ljudskog života definira smisao ljudskog odgoja. Odgojne ciljeve definira sam pojedinac pa ne bi bilo pogrešno kad bi se reklo da ima onoliko odgojnih ciljeva koliko i ljudi. Kada odrasla osoba (odgajatelj) odgaja nedoraslu (odgajanik, gojenac) kako bi i ova postala zrela odrasla osoba, ona sama sebi može postaviti koji će odgojni cilj pokušati svojim odgojem ostvariti.

Društvo se tijekom vremena brzo mijenja. Dolazi do miješanja različitih svjetonazora, ideologije, religije, tradicije, režima te svatko odgojne ciljeve definira prema svom opredjeljenju i onako kako smatra da je najbolje. S jedne strane nastoje ih definirati pedagozi, a s druge strane to na svoju ruku čine roditelji bez svjesne spoznaje o odgojnim ciljevima. Zato u takvom mnoštvu pedagoških ciljeva vlada zbrka te je gotovo nemoguće iznijeti suvisli i općevažeći pregled svih mogućih odgojnih ciljeva. Bezić (1990) u svojoj klasifikaciji odgojne ciljeve dijeli s obzirom na sadržaj, doseg, vrijeme, prema vjerskom stajalištu i prema prednosti.

Budući da, osobito u današnje vrijeme, često pojedinac definira odgojne ciljeve prema vlastitom opredjeljenju birajući one koje smatra najboljima za sebe, mora u tom mnoštvu ciljeva razlučiti one koji su mu važniji i čije je ostvarivanje hitnije od onih koji su mu manje važni. Riječ je o kriteriju prednosti (prioriteta) prema kojem odgojni ciljevi mogu biti primarni (prvotni) i sekundarni (drugotni). Primarne ciljeve smatramo važnijima i odmah ih ostvarujemo, a sekundarne ciljeve ostvarujemo kasnije bilo da je riječ o redoslijedu njihova ostvarivanja (najprije bliži, dalji pa konačni ciljevi), bilo o redu vrednovanja (pojedinac smatra da je neki cilj primaran i važniji od nekog koji mu je sekundaran).

Glavni cilj odgoja jest učiti živjeti zajedno. Taj se odgojni cilj sastoji u „usvajanju vrednota tolerancije na razlike, vrednote multikulturalizma, vještine nenasilnog rješavanja sukoba, u razumijevanju drugih, vještini zajedničkog djelovanja itd.“ (Strugar; Vavra, 2003, 13) Razvoj tehnologije približio je ljude različitih kultura, rasa i nacionalnosti te povećao njihovu međuovisnost pa je svijet danas postao „globalno selo“. Mladom ljudskom biću važno je usaditi tolerantnost prema razlikama među pojedincima i skupinama i osposobiti ih za zajedničko djelovanje kako bi ostvarili zajedničke ciljeve. Katolik mora poštovati muslimana,

budista, brahmana i ateista, bijelci mogu surađivati s crncima, mulatima, Kinezima, Meksikancima kako bi svi zajedno djelovali u stvaranju boljeg humanijeg društva u kojem svaki čovjek ima svoje mjesto.

Autori također ističu i „učiti biti“ kao važan cilj odgoja „koji se sastoji u doprinosu obrazovanja i odgoja razvoju svih područja ljudske ličnosti: kognitivnom, čuvstvenom, karakternom i tjelesnom, što ne mora nužno imati ekonomski i društveni utilitarni značaj.“ (Strugar; Vavra, 2003, 13) To podrazumijeva zajedničko djelovanje pedagogije i škole kao odgojno-obrazovne institucije koje bi pojedincu omogućilo da se ostvari kroz razvoj vlastitih sposobnosti, talenata i zadrži kontrolu nad svojim životom. Čovjek kao pojedinac oduvijek je stajao nasuprot kolektivu i imao je dvije mogućnosti: ostati individualist, originalna jedinka sama za sebe koja slijedi samo vlastite potrebe ili će se uklopiti u društvo, postati njegov član i razvijati se u skladu s društvenim gibanjima. Zagovornici prve mogućnosti jesu individualisti i zagovaraju samo one odgojne ciljeve koji odgovaraju potrebama, sklonostima i prirodi pojedinca bez obzira na društvo u kojem živi i okolinu koja ga okružuje. Nasuprot tezama individualista, u današnje je vrijeme ojačao pokret socijalizacije koji ističe socijalne ciljeve odgoja. „Za socijaliste je čovjek u prvom redu plod društva pa je socijalizacija vrhovni cilj svake pedagogije.“ (Bezić, 1990, 19) Pedagogija čovjeka mora učiniti dobrim članom društva jer društvo predstavlja odgojni okvir za svakog pojedinca. U okviru društva pojedinac se razvija na fizičkom, intelektualnom, radnom, moralnom i estetskom planu, a kriterij njegovog vrednovanja jest klasa kojoj pripada.

Odabirom ciljeva koje treba ostvariti u svakom uspješnom odgoju bave se, u doslovnom smislu, svi ljudi: od pedagoga koji su stručni i kompetentni pa je bavljenje odgojnom teorijom i praksom područje njihova djelovanja, preko roditelja koji su „prisiljeni“ odgajati pa odabiru one ciljeve i vrijednosti prema kojima žele usmjeriti formiranje osobnosti svog djeteta, sve do pojedinaca koji bez osobitih saznanja i svijesti o odgojnim ciljevima sami za sebe određuju i odabiru one koji odgovaraju njihovoj osobnosti, sposobnostima i motivima djelovanja. Takav „stihijski“ pristup danas je doveo do velike zbrke u pedagogiji. No, pedagogija nije jedina znanost koja se bavi pronalaženjem odgojnih ciljeva. Postoje mnoge znanosti poput psihologije, sociologije, filozofije, antropologije i drugih koje su joj komplementarne te je njihovo djelovanje također otkrivanje odgojnih ciljeva. Filozofska nastojanja usmjerena su prema otkrivanju smisla ljudskog života, a antropologija sadrži odgoj kao svoj sastavni dio čija je svrha mladi ljudski naraštaj dovesti do cijelosti, kompletnosti, punine ljudskosti. Pedagogiji u pronalaženju odgojnih ciljeva mogu pomoći i aksiologija (opća teorija vrijednosti, nauka o vrijednostima) te psihologija čije poznavanje ljudske duše,

osobnosti, mišljenja i ponašanja itekako može značajno pridonijeti. Sve su spomenute znanosti pedagogiji samo pomogle u otkrivanju i definiranju odgojnih ciljeva, a pedagogija je ta koja se mora pozabaviti njihovim konkretnim ostvarivanjem u odgojnoj praksi. Ni u slučaju ovakve „suradnje“ među znanostima nije postignut jedinstveni sustav ciljeva odgoja jer ih svaka znanost definira na svoj način pa će u daljnjem tekstu biti razmotrene samo neke od raznolikih mogućnosti definiranja odgojnih ciljeva u pedagogiji.

U svakom čovjekovom djelovanju pa tako i u odgoju obično se može primijetiti kako prevladavaju pragmatični ciljevi. Za pragmatičnim ciljevima posežu roditelji kada u odgoju žele ono najbolje za svoje dijete, sreću i zadovoljstvo, pomoć u snalaženju u životu, zdravlje i uspjeh. Pragmatični ciljevi predstavljaju ono što čini najveći broj ljudi najsretnijima. Ti ciljevi ne moraju uvijek biti visoko postavljeni jer za nekoga pragmatični ciljevi mogu biti, primjerice, ne ići na nastavu, spavati cijeli dan itd. Ne bi bilo sasvim pogrešno reći da je vrlo tanka granica između pedagogije koja je usmjerena ostvarivanju pragmatičnih ciljeva i hedonizma, uživanja u blagodatima života. U modernoj se pedagogiji taj smjer naziva pragmatizmom (predstavnicima William James, John Dewey) i podržava formulu uspjeha u životu: uspješno školovanje, dobar posao, sretan brak, učinkovito i vješto rješavanje problema i slično. Sretan život općenito. (Bezić, 1990, 18)

Drugi pravac koji stoji blizu pragmatizmu jest funkcionalizam. Glavna teza funkcionalizma jest da „sve što postoji nema supstancijalnu vrijednost, već stoji u funkciji nečega.“ (Bezić, 1990, 18) Kao što svaki organ u tijelu nema vrijednost sam po sebi, nego je važna funkcija koju on u tijelu obavlja, tako i pojedinac kao društvena jedinka mora imati svoju funkciju u kolektivu prema kojoj se vrednuje. Nije toliko važno kakva mu je duša, intelekt, moralna podloga, estetski doživljaj, njegov sustav vrijednosti, koliko je očovječen, nego je važan način na koji funkcionira, kako radi ono što radi. Čovjek je sveden na razinu agensa i uvijek je on nečija funkcija. Zato je, prema mišljenju funkcionalista, svrha pedagogije pojedinca i svako njegovo djelovanje odgojiti u potpunosti za pravilno i skladno funkcioniranje.

Naturalistički su ciljevi sljedeća skupina odgojnih ciljeva. Već je iz naziva vidljivo kako je čovjekova priroda ono što stoji u središtu naturalističkih odgojnih nastojanja. Njihov je glavni moto „povratak prirodi“. Čovjekova je priroda početak svega i stoga treba slijediti samo one ciljeve koji su joj prirodni. Naturalisti smatraju da je narav bit svega i treba njegovati samo djetetove prirodne sklonosti i mogućnosti, ono u čemu se dijete pokaže uspješnim. Svakom pojedinom čovjeku prirodne su različite sposobnosti, vještine, interesi i odgoj ne smije prelaziti te okvire i doticati se nekog šireg područja. Osobu treba odgajati u

skladu s onim što joj je priroda dala. Naturalisti smatraju da su kultura i škola neprijatelji prirodnog odgoja, a da je priroda najbolja odgojiteljica.

Kako se vremena mijenjaju, mijenjaju se i društvo, kultura, običaji i vrijednosti. Vrijednosti na početku 21. stoljeća nisu iste kao vrijednosti koje su ljudima bile važne početkom 20. stoljeća ili ranije. Čovjek se nastoji uklopiti u moderna strujanja i trendove, počinje upijati sve što masovni mediji i velike tvrtke propagiraju, od nošenja markirane odjeće, korištenja skupih kozmetičkih preparata, estetskih zahvata na tijelu kako bi svi bili lijepi i poželjni pa sve do kovanja novih vrijednosti, a jedna od najdominantnijih jest utrka za novcem. Novac, moć, blještavilo i povodenje za trendovima postaju ciljevi kojima teži suvremeni čovjek. Kako bi se spriječilo lutanje suvremenog čovjeka te njegovo gubljenje na stranputicama kojima ga vodi moderni svijet, u pedagogiji postoje ciljevi kojima se cijene stari običaji, kulture, predaje i ljudska postignuća. Takvi se ciljevi nazivaju tradicionalističkim. Tradicionalisti smatraju da je „glavna svrha odgoja upravo čuvanje i prenošenje na mladu generaciju starih i prokušanih dobara i vrednota.“ (Bezić, 1990, 19) Ljubav, pravda, sloboda, jednakost, poštivanje različitosti, vrijednost rada i znanja, skromnost, poštenje, odgovornost itd. jesu poznate vrijednosti koje su oduvijek vrijedile za čovjeka i bile njegov životni putokaz pa čemu ih mijenjati novim, sumnjivim vrijednostima. Tradicionalisti starome daju prednost pred novim i vrhovna vrijednost koju treba njegovati i prenositi potomcima jest starina. Takav tradicionalistički pristup vrijednostima može imati različit intenzitet. Umjereni tradicionalisti daju prednost starome, cijene stare običaje i tekovine, ali ne odbijaju i tekovine novog doba, dok radikalni tradicionalisti na području odgoja odbijaju svaki napredak čvrsto se držeći starine.

U tom moru mnogobrojnih vrednota pedagozi se ipak najviše opredjeljuju za jednu humanističku orijentaciju i ističu da je temelj svega biti moralna osoba, ulagati u odnose prema drugim ljudima i važno je cijeliti ljudske vrednote. Moralna pravila pedagozi smatraju najvažnijima za uspješan odgoj jer se bez dobrih, čvrstih i postojanih moralnih temelja ne može izgraditi bolji čovjek ni bolje društvo.

Na kraju ovog pregleda klasifikacije odgojnih ciljeva te nekih pedagoških pravaca i temeljnih odgojnih ciljeva i misli koje svaki pojedini pravac zagovara, došlo se do subjekta zbog kojeg se i poduzimaju sve ta silna nastojanja, a to je čovjek. Pedagogija, kao teorija odgoja i obrazovanja, odnosi se samo na čovjeka i djeluje na njegovu dobrobit. Čovjek je jedini razlog tisućljetne izgradnje pedagoških misli, teza, metoda i pristupa i zato bi od svih odgojnih ciljeva najprimjereniji bili humanistički ciljevi koji teže izgradnji čovjeka na fizičkom, intelektualnom, društvenom, moralnom i mnogim drugim područjima.

1. 3. Određivanje odgojnih zadataka

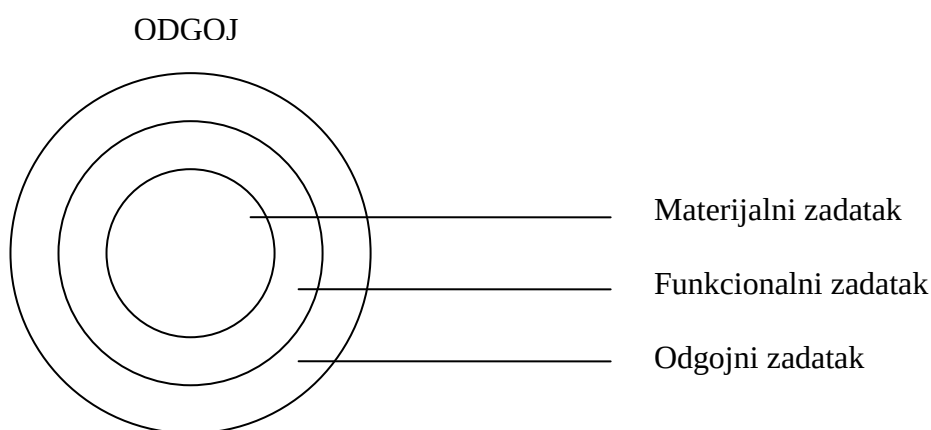
Pedagoška nastojanja uvijek su slijedila ideju izgrađivanja potpunog, očovječenog i mnogostrano razvijenog čovjeka te su svi napori usmjereni prema ostvarivanju te zamisli. Cilj takvih nastojanja jest mnogostrano razvijen, sposoban, odgovoran i zadovoljan čovjek angažiran u društvu kojem pripada, kulturnom ali i individualnom području. Preciznije rečeno, nastoji se oblikovati čovjek koji odgovorno sudjeluje u podmirivanju svojih društvenih, kulturnih, profesionalnih potreba i dužnosti. Ipak, ovako postavljen cilj suviše je apstraktan za svakoga tko se bavi odgojnom djelatnošću pa ga treba raščlaniti na manje, jednostavnije i konkretnije zadatke pri čijem se određivanju „primjenjuju različiti kriteriji: pedagoški, psihološki, tradicionalni, praktični, vrijednosni.“ (Vukasović, 1998, 66) Raščlanjivanjem cilja na manje, konkretne odgojne zadatke dobiju se različite klasifikacije tih zadataka, a u sljedećim točkama razmatrat će se neki mogući pristupi.

Stjecanje znanja jedna je od temeljnih zadaća svakog odgajanja. Pogleda li se odgojni pravac, znanje se najprije stječe u obitelji, a roditelji su ti koji ga prenose djetetu. Međutim, znanje koje mladi čovjek može steći u okviru obitelji najčešće je ograničeno pa tu odgovornu zadaću preuzima škola kao odgojno-obrazovna institucija. Istaknuto je kako je cilj odgoja skladan i cjelovit razvoj ljudske osobnosti pa škola kao institucija kojoj je „povjereno“ i odgojno djelovanje ima svoje zahtjeve čijim ispunjavanjem želi postići spomenuti cilj. Čim se postavi pitanje *Koji su zahtjevi škole?*, svakome prvo pada na pamet usvajanje određene količine znanja, ovladavanje navikama i umijećima koja se kasnije primjenjuju u radnim zadacima u životu. Škola zahtjeva i razvoj tjelesnih i intelektualnih sposobnosti koje su preduvjet daljnjeg čovjekova napretka, a treći zahtjev odnosi se na „izgrađivanje i oblikovanje čovjeka kao ljudskog bića, njegova pogleda na život i svijet, njegova osjećajnog i voljnog života, svih pozitivnih osobina osobnosti i karaktera.“ (Vukasović, 1998, 68) Prema tim trima zahtjevima škole oblikovana su njezina tri temeljna zadatka: materijalni, funkcionalni i odgojni zadatak.

Materijalni zadatak obuhvaća stjecanje znanja, vještina i navika. U nastavi hrvatskog jezika to je, primjerice, usvajanje pojmova *imenica, glagol, roman, lirska pjesma, epitet, alegorija, romantizam, realizam, fabula, lik* itd., vještina čitanja, izražavanja, opisivanja, pripovijedanja. Funkcionalni zadatak škole odnosi se na razvoj sposobnosti: uočavanja, zaključivanja, raščlanjivanja (analize), usustavljivanja (sinteze), povezivanja (uočavanje elemenata sličnosti i razlika romana Mate Lovraka *Vlak u snijegu* i filma snimljenog prema istoimenom književnom djelu), analiziranje lirske pjesme, prepoznavanje stilskih figura u

književnim djelima. Treći je zadatak odgojni. On uključuje izgrađivanje pozitivnih osobina čovjeka: navikavanje na timski rad, učenje suradnji, toleranciji, usvajanje pozitivnih vrijednosti. Na tekstovima domoljubnih pjesama učenici mogu razvijati ljubav prema domovini i jeziku, tekst Ivana Cankara *Zastidio se majke* može pomoći u razvijanju učeničke svijesti o važnosti roditeljstva, romanom *Sestre* autorice Pearl Buck učenike je moguće poučiti o toleranciji prema različitim rasama, kulturama i sl. Svi odgojitelji i učitelji, kojima je povjeren odgojno-obrazovni rad, na svim trima područjima moraju ostvariti pozitivne rezultate. Tako se ovi zadaci škole (materijalni, funkcionalni, odgojni) pojavljuju kao temeljni odgojni zadaci odgoja koji se primjenjuju na različitim oblicima, metodama i strategijama i ostvaruju na svim stupnjevima školovanja.

Izrazi li se struktura odgoja na način da se uvrste materijalni, funkcionalni i odgojni zadatak kao njegovi glavni strukturni dijelovi, to se može prikazati trima koncentričnim krugovima. (Vidi crtež 1.)



CRTEŽ 1. Zadaci škole kao glavna odgojna područja

Takva tročlana konkretizacija odgoja prikazana kroz materijalni, funkcionalni i odgojni zadatak, može se dalje raščlanjivati čime se dobije pet osnovnih zadataka: usvajanje sustava znanja, formiranje umijeća i navika, razvitak temeljnih psihofizičkih sposobnosti, ovladavanje kulturom rada i oblikovanje pozitivnih odlika vrijednosti. Na taj je način od triju konkretnih zadataka (materijalnog, funkcionalnog i odgojnog) dobiveno pet još konkretnijih zadataka. (Vukasović, 1998)

1. 4. Operacionalizacija odgojnih zadataka

U prethodnom potpoglavlju izložen je način podjele odgoja na uže dijelove predočene u obliku općih zadataka. Ti su zadaci najšire postavljeni i svaki od njih sadrži još konkretnije zadatke, a ti konkretniji dalje se dijele na još konkretnije. To raščlanjivanje seže sve do vrlo konkretnih zadataka koji se ostvaruju u odgoju u kontaktu odgojitelja i odgajanika ili na nastavnim satima u interakciji nastavnika s učenicima. U takvoj razdiobi viši rodni pojam dijeli se na niže pojmove, niži pojmovi na još niže itd. i „tako se postiže konkretizacija odgojnog cilja i općih zadataka odgoja.“ (Vukasović, 1998, 72)

Taj se proces može pojasniti na primjeru prve konkretizacije. Ona se zasniva na pojmu mnogostranog razvitka čovjeka. Mnogostrani razvitak čovjeka temelji se na njegovom intelektualnom, moralnom, radnom, tjelesnom i estetskom razvoju koji se ostvaruje kao intelektualni, moralni, radni, tjelesni i estetski odgoj. Područja koja obuhvaća mnogostrani razvitak jesu posebni i osnovni zadaci koje treba realizirati na putu prema vrhovnom odgojnom cilju. Svaki od tih zadataka može se uzeti kao cilj za sebe pa se može formulirati cilj tjelesnog odgoja, cilj intelektualnog odgoja, cilj moralnog odgoja, cilj radnog, tjelesnog i estetskog odgoja. Shvate li se ta područja kao ciljevi za sebe, svaki od tih ciljeva ima svoje još konkretnije zadatke. U tom procesu vidljivo je kako je cilj viši pojam koji se neprestano raščlanjuje, grana i konkretizira na konkretne pa još konkretnije zadatke. Proces seže sve do najkonkretnijih zadataka koji su odgojiteljima i profesorima vrlo bliski, dostupni i lako ostvarivi na nastavnim satima. Tako raščlanjeni odgojni zadaci, od konkretnih pa sve do vrlo konkretnih i neposrednih zadataka za odgojnu praksu, grade put prema ostvarivanju cilja koji se nalazi na najvišoj razini. Važno je napomenuti kako odgojni cilj mora biti precizno određen, a odgojni zadaci dobro postavljeni jer samo tako učitelji i odgojitelji znaju što moraju činiti kako bi njihov rad imao svrhu i bio u funkciji postizanja cilja.

Kretanje prema odgojnom cilju može se slikovito usporediti s penjanjem do najvišeg kata zgrade. Nije važno ako se cilj nalazi na najvišem katu. Važno je razraditi glavne etape, malo pomalo, stepenicu po stepenicu ići naprijed i u svakom trenutku znati na kojem se katu zgrade nalazimo te koliko smo napredovali u odnosu na konačni cilj. „U odgojnom radu tu funkciju ima operacionalizacija odgoja i odgojnih zadataka.“ (Vukasović, 1998, 72) Operacionalizacijom se odgoj raščlanjuje na niz konkretnih zadataka (operacija) koji se moraju ostvariti pa sve do vrlo konkretnih zadataka, a slijed procesa može se prikazati ovako: odgoj → odgojna područja (npr. tjelesni, intelektualni, moralni, estetski, radni) → zadaci tih odgojnih područja → konkretniji zadaci → još konkretniji zadaci → vrlo konkretni i

neposredni zadaci za odgojnu praksu. Svi ti elementi i zadaci važni su dijelovi odgojnog procesa pa svaki od njih zahtjeva pravilnu i stručnu primjenu kako bi zadaci odgoja bili ostvarivi. Tako smo slijedili podjelu ciljeva odgoja od općih, pojedinačnih pa sve do specifičnih, tj. kroz njihovu konkretizaciju putem konkretnih zadataka koje je u odgoju potrebno ostvarivati.

2. Vrijednosti odgoja

2. 1. Pojam vrijednosti

Svaka je kultura tijekom mnogih stoljeća pa i tisućljeća osim jezika, pisma, znanosti, umjetnosti, tekovina i običaja izgradila i svoj sustav vrijednosti. Kad god se pokuša definirati pojam *kultura*, on uvijek podrazumijeva i pojam *vrijednosti* kao vrlo važan element kulture. Svaka kultura u sebi sadrži „više ili manje organizirane stalne obrasce navika, ideja, stavova i vrijednosti koje roditelji i drugi ljudi prenose na novorođeno dijete dok odraste.“ (Rafajac, 1991, 26) Čovjek kao pripadnik određene kulture ne funkcionira mehanički poput robota, slijedeći druge i slušajući tuđe naredbe, već je važno kako on sam prosuđuje svijet oko sebe. On se prema različitim pojavama i ponašanjima različito odnosi. Neke stvari smatra dobrima i poželjnim, dok druge smatra lošima i štetnim. Čovjek je proizvod kulture i društva kojem pripada, a budući da svaka kultura ima svoj sustav vrijednosti, on ih na različite načine prepoznaje i usvaja. Vrijednosti su poželjna dobra, ono što čovjek smatra i procjenjuje da je dobro. One su sva ona dobra kojima čovjek teži i koja imaju neku vrijednost u ljudskom životu. Dobro je ono kako ga ljudi sami osjećaju. Nekome je dobro pomagati drugima, voljeti, biti prijatelj, dok je drugome dobar i alkohol. Nešto dobro i loše ne postoji samo po sebi, nego ga čovjek čini takvim. Vrijednosti se tako mogu odrediti kao „u sebi neka dobra (*bonum in se*), nama korisna i odgojno poželjna (*bonum pro nobis*), odmah postaje jasno da pripadaju sferi odgojnih ciljeva. Svrha je odgoja upravo ta da gojenca obogati svim potrebnim i poželjnim dobrima.“ (Bezić, 1990, 34)

U procesu vrednovanja pojedinac se stavlja u odnos prema nekom dobru, a odgojem se traži svjesno i aktivno uspostavljanje tog odnosa. Dakle, sam pojam vrijednosti određuje čovjek koji vrednuje jer bez čovjeka nema ni vrednovanja. „Ako je to pojedinac, onda je riječ o individualnoj vrijednosti, ako je to obitelj, klasa, nacija onda se radi o grupnim vrijednostima, a ako se pak kao subjekt podrazumijeva čovjek uopće, govorimo o općeljudskim i univerzalnim vrijednostima.“ (Rafajac, 1991, 19) Vrijednosti proizlaze iz praktičnog odnosa čovjeka prema predmetu vrednovanja, a to je uvijek neka čovjekova težnja i potreba. Ako čovjek ima potrebu za nečim, to mu je vrijedno i poželjno i stremljenju te potrebe. Čovjekove su potrebe i želje mnogobrojne pa kako onda u tom moru potreba spoznati vrijednosti? Vrijednosti se ne mogu spoznati intuitivno, povodjenjem za osjećajem, nego je za spoznavanje vrijednosti važno iskustvo pa se iskustveno spoznaju. Ako čovjek iskusi ljubav koju mu pružaju drugi ljudi, spozna je to kao nešto dobro i poima kao osobnu

vrijednost. Bez iskustva ljubavi nema ni njezinog spoznavanja. Čovjek pojedine vrijednosti ne samo da doživljava i vrednuje, nego ispituje jesu li one istinite i traži razloge treba li te vrijednosti prihvatiti.

Budući da vrijednosti pripadaju sferi odgoja i nalaze se u njegovu dosegu, može se reći da je odgoj „u svojoj biti ostvarivanje vrednota, uzbiljenje vrijednosti u ljudski život.“ (Bezić, 1990, 35) Ljudski život ne postoji bez vrijednosti, a on je sam po sebi jedna golema neprocjenjiva vrijednost koja je dana svakom ljudskom biću. Odgoj obogaćuje čovjekov život i usavršava ga novim vrijednostima. Takve odgojne vrijednosti sastoje se od objektivnog dobra i čovjekove subjektivne težnje prema tom dobru. Odgojne se vrijednosti od ostalih vrijednosti razlikuju po svom odgojnom utjecaju na čovjeka i odgojitelj je osoba koja već posjeduje te vrijednosti i odgojem ih prenosi odgajaniku. Vrednote odgojem moraju poticati tjelesni i duševni rast odgajanika prema potpunom očovječenju. Bez odgojnih vrijednosti nije moguće formirati ljudsko biće u razvoju. Nitko vrijednosti ne usvaja automatski, već je za to potreban dugotrajan proces vrednovanja nečega kao dobrog potpomognut odgojem.

2. 2. Određenje vrijednosti u okviru aksioloških pravaca

Ranije je spomenuto kako definiranje odgojnih ciljeva i zadataka nije zadaća samo pedagogije, nego i nekih njoj komplementarnih znanosti. Isto vrijedi i za vrijednosti. Problem vrijednosti važno je područje na kojem se angažirala i filozofska znanost. Filozofija se bavi pitanjima kako nešto nastaje i kako nestaje, što jest, a što nije. Čovjekova spoznaja svijeta ograničena je te se filozofska misao okrenula razjašnjavanju pitanja što postoji i kako postoji ono što postoji. „Pokazalo se, međutim, da se suština bića i bivstvovanja čovjeka ne može na zadovoljavajući način protumačiti bez uvođenja problema važenja i vrijednosti.“ (Rafajac, 1991, 8) Sve spoznaje do kojih je filozofija došla objedinjuju se oko pojma vrijednosti. Čovjek se prema svemu što ga okružuje ne odnosi neutralno, nego sve doživljava kao lijepo ili ružno, istinito ili lažno, dobro ili loše, vrijedno ili bezvrijedno. U svemu su prisutne vrijednosti i nalaze se u svim područjima čovjekove egzistencije: individualnoj, grupnoj, društvenoj i povijesnoj. Čovjekov život nezamisliv je bez vrijednosti, ako nešto ne procjenjuje kao dobro i loše i ako ne teži nečemu dobrom i poželjnom.

Filozofija se, kao znanost komplementarna pedagogiji, dotiče i pitanja vrijednosti: jesu li one subjektivne ili objektivne (procjenjuje li ih pojedinac prema sebi i svojim potrebama ili prema potrebama šireg društva), kako vrijednosti vrijede, kako se ostvaruju, kako se

prosuduje o njima. Prema mogućim odgovorima na neka od ovih pitanja, može se izdvojiti nekoliko pravaca koji pripadaju aksiološkoj teoriji (teoriji o vrijednostima).

Problem vrijednosti kao zasebno područje filozofskih proučavanja prvi su izdvojili neokantovci krajem 19. stoljeća. Oni su strogo razlikovali činjenice i iskaze o njima od vrijednosti i vrijednosnih iskaza. Činjenice se logički prosuđuju i uspostavljaju te su predmet proučavanja znanosti, a vrijednosti su predmet koji se cijeni i proučava ih filozofija. Vrijednosti postoje i vrijede neovisno o činjenicama. Znanost nastoji logički i racionalno objasniti razloge nekih pojava, ali ne može objasniti ono što pripada svijetu vrijednosti. Neokantovci smatraju da su vrijednosti „objektivne, apsolutne i vječno važeće. One su apriorne i čine posebno 'carstvo vrijednosti', koje se može izvesti iz kulturne historije i duhovne djelatnosti.“ (Rafajac, 1991, 11) Carstvo realnosti postoji na jednoj strani i odvojeno je od carstva vrijednosti. Ono što spaja ta dva carstva jest čovjek svojim vrednovanjem. Vrijednosti čovjek ne može saznati, nego ih može priznati i u njima sudjelovati tako da ih „izvadi“ iz carstva vrijednosti i prenese u realnost.

Fenomenolozi čine drugi pravac aksiološke teorije koji se bavi pitanjem vrijednosti. Fenomenolozi vrijednosti promatraju kao „samostalno biće, kao jedinstveni kvalitet koji postoji po sebi u samostalnom carstvu vrijednosti koje postoji objektivno, apsolutno, vječno i nezavisno od ma kog realnog objekta i subjekta kao mogućih nosilaca vrijednosti.“ (Rafajac, 1991, 12) To znači da carstvo vrijednosti postoji samostalno i nezavisno od carstva realnosti, tj. vrijednosti postoje neovisno o čovjeku koji ih priznaje i usvaja (za razliku od neokantovaca prema kojima ta dva carstva spaja čovjek). Prema fenomenološkom shvaćanju vrijednosti se ne mogu razumom saznati, dokazati ni analizirati, ali se mogu pokazati jer se saznaju opažanjem i iskustvom na temelju emocionalnosti. Sve su vrijednosti hijerarhijski smještene na vrijednosnoj ljestvici, a njihov položaj na njoj određuje čovjek preferiranjem jednih, a zapostavljanjem drugih te putem emocija ugone i neugode, ljubavi i mržnje. Dakle, vrijednosti se ne mogu spoznati racionalno, logički, nego osjećanjem.

Treća vrijednosna orijentacija, meta-etička, dominira osobito u suvremenoj anglo-američkoj aksiologiji. Pripadnici te orijentacije strogo odvajaju značenje izraza „ono što jest“ od „ono što treba“. „Ono što jest“ jesu vrijednosti, a „ono što treba“ pripada pitanju dužnosti. Meta-etičari ne promatraju prirodu vrijednosti na način da su one nešto dobro i poželjno jer se time trebaju baviti posebne znanosti, nego kao središte svog interesa izdvajaju sljedeća pitanja: „kakvo značenje ima vrijednosti izričaj, kakva je uloga vrijednosnih pojmova u govoru, kakav je logičko-saznajni status vrijednosti.“ (Rafajac, 1991, 16)

Filozofski pravac naturalizam pristupa problematici vrijednosti putem značenja izraza „jest“ i „treba“, ali na posve drugačiji način od meta-etičara. Naturalizam iz samog života izvodi i definira pojmove „dobro“, „ispravno“ koji se vežu uz vrijednosti. Dobro može biti predmet težnji, želja, potreba i interesa ili prirodno svojstvo koje predmet ima sam po sebi. Ako je nešto određeno kao dobro, znači da je to nešto predmet čovjekova interesa, njegovih potreba i želja pa to treba i činiti jer je to ispravno. Na taj je način teško opravdati sve čovjekove težnje i postupke. Vrijednosti bi, prema tome, bile nešto relativno, nešto što trenutno postoji i ima trenutnu vrijednost sve dok čovjek svoju potrebu karakterizira kao dobru i ispravnu. Primjerice, netko ima potrebu za radom pa sve čini da tu potrebu zadovolji jer je rad nešto ispravno. Netko ima potrebu za alkoholom, opijanjem i raskalašenim životom i to je za njega dobro pa se njegov raskalašen i neuredan život opravdava izrazom „to je za njega dobro pa se tako ponaša jer to smatra ispravnim“.

Marksističko se gledište također bavi problemom vrijednosti. „Klasici marksizma nisu bili zaokupljeni konstituiranjem aksiologije, ali su u svojim djelima shvaćanjem čovjeka i humanosti ponudili filozofsku osnovu za tumačenje općeg pojma vrijednosti (ekonomskih, političkih, religioznih, spoznajnih, etičkih, pravnih, estetskih itd.).“ (Rafajac, 1991, 19) Vrijednosti su fenomeni koje je stvorio čovjek. One nisu nastale same od sebe, nego su se o njima ljudi dogovorili. One su proizvod ljudske prakse. Vrijednosti postoje bez obzira na to prihvaća li pojedinac neke od tih objektivno postojećih vrijednosti ili ne. Tako vrijednosti kao što su pravda, sloboda, rasna i nacionalna tolerancija, pomaganje, suradnja, vrijednost rada i znanja i sl. postoje neovisno o pojedincima kao subjektima njihovog vrednovanja i neovisno o tome hoće li ih oni prihvatiti ili neće.

2. 3. Odgoj i moral

Teoretiziranje o odgojnoj djelatnosti i njezinom praktičnom provođenju uvijek se svodi na tvrdnju kako odgoj ima cilj kojem teži osoba koja odgaja i konkretne zadatke čija realizacija omogućuje postizanje određenog cilja. Spomenuta su neka osnovna stajališta mnogobrojnih pedagoških pravaca o problemu ciljeva odgoja kao i njihovo artikuliranje u okviru znanosti komplementarnih pedagogiji. U prethodnom je poglavlju razmotreno kako su glavni cilj odgoja vrijednosti. Odgojitelj mora imati već izgrađen vrijednosni sustav kako bi se mogao prenijeti odgajaniku. Vrijednosti koje je pojedinac prihvatio kristaliziraju njegovu

moralnu sferu pa se tako dolazi do pojma *moral* koji je usko vezan uz vrijednosti, a time i uz odgoj. Čovjek se utjecajem odgoja mora razviti do svoje cjelovitosti i punine pa odgoj podrazumijeva njegov skladan cjeloviti razvitak. Takav harmonijski razvitak obuhvaća i moralno područje osobnosti. Čovjek nije očovječen ako nije izgrađen kao moralna osoba pa se može reći da odgoj mora biti i moralan kako bi se odgajanja dovelo do punine čovječnosti. U tom procesu odgojnu ulogu preuzima obitelj, zatim pedagozi, profesori, odnosno škola kao odgojno-obrazovna institucija. Tko je odgojena osoba i u kakvom je ona odnosu prema cilju odgoja? Pedagozi i profesori mogu imati vlastitu viziju idealnog učenika kojeg bi željeli odgojiti. Takav ideal ne mora biti ostvariv, no može poslužiti kao poželjan okvir za odgojno-obrazovnu praksu.

Pedagoška znanost bilježi mnogobrojne više ili manje uspješne pokušaje definiranja moralnog odgoja. Ipak, postoje različite filozofije koje s različitih pozicija pristupaju moralnom odgoju.

2. 4. Pristupi moralnom odgoju

Koncepciju moralnog odgoja koji je nužno povezan s društvenom zajednicom razvio je Emile Durkheim (1858. – 1917.). Durkheim se smatra ocem modernog moralnog odgoja i zagovornikom društvene predodžbe moralnosti. Za njega moralnost nije nešto univerzalno, općevažće. On tvrdi da svaka zajednica uvjetuje svoj moral, a taj moral mora služiti održavanju te zajednice. Društvo se ne bi moglo održati kad njegovi članovi ne bi imali zajedničke vrijednosti i vjerovanja. Taj proces stjecanja vrijednosti počinje u obitelji i kasnije se dalje širi na školu koja sudjeluje u oblikovanju ponašanja i vjerovanja. Zajednički nazivnik na koji bi se mogla svesti cjelokupna Durkheimova koncepcija moralnog odgoja jest tvrdnja da je pojedinac čovjek zato što živi u društvu. Prema tome, „moralnost nije pitanje traganja usamljena pojedinca za moralnim ponašanjem izvan moralnih konvencija i pravila društva: moralnost izvan moralnih konvencija i pravila društva ne postoji.“ (Ledić, 1999, 8) Društvo je cjelina koja određuje pravila moralnog odgoja i ponašanja, a ne sam pojedinac.

Kao što svaka društvena zajednica određuje svoj moral, tako se i moralno odgojna osoba razlikuje od jedne društvene zajednice do druge. Ne postoji općeniti idealan model moralno odgojene osobe. Ona se oblikuje prema pravilima društva čije moralne norme usvaja i djeluje u skladu s moralnom klimom društva kojem pripada. Tako Durkheim pojam moralno odgojene osobe objašnjava na način da je to ona osoba „koja je naučila živjeti na način koji odražava smisao i praksu dužnosti prema zbiru društvenih ideala i normi.“ (Ledić, 1999, 9)

Odatle i sintagma *moralna socijalizacija* zato što moralno socijalizirana osoba djeluje u skladu s običajima koji su cijenjeni u društvu. Da bi moralna osoba razvila svoje moralne odlike, potrebna je svrhovita i namjerna odgojna djelatnost, a taj zadatak imaju učitelji i škola. Oni moraju osobu odgajati da bude moralna. Budući da učitelji i pedagozi kao odgojni djelatnici već posjeduju sustav vrijednosti i ponašanja, može se tvrditi kako ih oni na neki način nameću djeci. Takvo je nametanje vrijednosti i ponašanja nužno jer se djecu drugačije ne može poučiti, ali to se mora provesti što bezbolnije. Kada bi se takvo nametanje izbjegavalo, djeci bi se time onemogućilo da postanu ljudska bića. Moralna socijalizacija djeteta važna je kako bi ono pronašlo svoje mjesto u društvu.

Tri su glavna elementa koja Durkheim veže uz praksu moralnog odgoja: učitelj, društveno okruženje i sadržaj nastavnog programa. Od tih triju elemenata učitelj je središnja figura. Učenje je društveni proces u kojem odrasli utječu na mladež kako bi kod mladih ljudi stvorili fizičke, intelektualne i moralne osobine koje društvo cijeni jer „posjedovati znanje i biti moralan znači biti pod utjecajem društva i biti od njega oblikovan.“ (Ledić, 1999, 10) Takvom je zadatku škola kao institucija dorasla više nego obitelj. Durkheim najveću važnost i ulogu u moralnom razvoju djeteta pridaje školi, što je u suprotnosti s prilično raširenim mišljenjem kako je za moralni odgoj mjerodavna uglavnom obitelj. Kako bi se djeca moralno socijalizirala, učitelj je središnja osoba koja im u tome mora pomoći. On je primjer discipline i kazne kako bi razred kao zajednica naučio svakodnevne zadatke obavljati učinkovito i poštujući red. Poučavanje nije moguće provesti ako se ne posjeduje autoritet. Pritom se ne misli samo na prenošenje izoliranih činjenica, pojmova, primjera i definicija jer poučavanje je sintetična djelatnost, što podrazumijeva povezivanje. Time se oblikuje djetetova narav i dijete kao društveno biće.

Drugi pristup moralnom odgoju jest pristup razjašnjavanja vrijednosti, kao jedan od novijih pristupa moralnom odgoju, a osobito je korišten u odgojno-obrazovnoj praksi Sjedinjenih Američkih Država. Suvremeno doba karakterizira pluralizam na svim područjima pa tako i na području odgojnih vrijednosti. Razjašnjavanje vrijednosti polazi od tvrdnje da se danas mlado ljudsko biće nalazi u složenom i zbrkanom svijetu zbunjujućih pogleda na vrijednosti, a svaka od njih želi se nametnuti. Ne postoji ustaljen sustav vrijednosti, nego mnoge ideologije i institucije koje djeluju na moralnom, vjerskom i političkom području propisuju vlastita pravila. Takva situacija dovodi do krize moralnog odgoja kod mladih jer su zbunjeni u tom vrtlogu različitih vrijednosti koje se nameću. Upravo zato nužno je u takvu kaotičnu situaciju pokušati unijeti barem malo reda kako bi se mladima olakšalo opredjeljivanje za vlastiti životni put.

Pripadnici razjašnjavanja vrijednosti osuđuju dvije stvari: „nametanje sadržaja o kojima ne postoji jednodušno slaganje te podređivanje pojedinca grupi kada je u pitanju područje vrijednosti.“ (Ledić, 1999, 11) Vrijednosti nisu svojina društva (nasuprot Durkheimu koji smatra da društvo određuje vrijednosti), nego su to osobne stvari, rezultat osobnog izbora i promišljanja pa ne treba dopustiti vanjskim čimbenicima (vjeri, znanosti, institucijama i sl.) uplitanje u to područje. Pojedinaac samostalno procjenjuje jesu li krepostan život, rad, tolerancija i sloboda izbora vrijednosti, a ne prihvaća ih takvima samo zato što su nametnute izvana. Razjašnjavanje vrijednosti smatra kako se pojedinac ne treba prilagođavati zakonitostima i pravilima ponašanja koja određuje društvena institucija, nego njegovo poimanje moralnosti mora biti posve osobno, slobodno i lišeno bilo kakvih drugih utjecaja. Taj pristup „prihvaća predodžbu moralnosti kao stvar individualnog izražavanja, odlučnosti i određivanja vrijednosti.“ (Ledić, 1999, 13) Moralna osoba jest ona osoba koja koristi različite vještine pri određivanju vrijednosti. To podrazumijeva učenje i primjenjivanje niza vještina koje tvore određivanje vrijednosti.

Kreiranje situacija u kojima se uči nije moguće bez učitelja čija zadaća nije poučavanje određenih vrijednosti niti on mora učenicima biti uzor moralnog ponašanja. On učenicima olakšava razvoj tehničkih vještina koje će im pomoći u osobnom određivanju vrijednosti. On posjeduje vlastite vrijednosti koje nisu važne za njegovu praksu. To ne znači da bi učitelj trebao odbaciti ili skriti vlastite vrijednosti, nego one ne smiju biti u sukobu s njegovom zadaćom razvijanja postupka određivanja vrijednosti.

Pristup razjašnjavanja vrijednosti ne smatra ulogu učitelja bezvrijednom u odgoju o vrijednostima. On žarište s učitelja koji mora biti uzor moralnog prosuđivanja i predstavnik moralne istine prebacuje na učitelja koji pomaže djeci razviti vještine koje su nužne kako bi dijete postalo osoba koja samostalno određuje vrijednosti. (Ledić, 1999, 15)

Razjašnjavanje vrijednosti jest „snažan iskaz nestalnosti vrijednosti u suvremenome društvu, nezadovoljstva pristupima u odgoju o vrijednostima koje je škola u prošlosti rabila te vjerovanja da je odgoj o vrijednostima časna i ključna dužnost škole.“ (Ledić, 1999, 16) Time su učionica, dijete i učitelj glavna mjesta provođenja odgoja o vrijednostima.

3. Škola kao odgojno-obrazovna ustanova

3. 1. Ciljevi i zadaci hrvatskog jezika kao nastavnog predmeta

Svaka škola kao odgojno-obrazovna ustanova svoj način rada, nastavne predmete, sposobnosti i vještine koje učenici moraju postići, ciljeve, zadaće, metode, opseg, širinu i dubinu poučavanja nekog nastavnog sadržaja mora detaljno urediti i organizirati. U tu svrhu postoji državni dokument kurikulum. Nacionalni okvirni kurikulum donosi okvir za stjecanje temeljnih i stručnih kompetencija. On je „osnova za restrukturiranje prvenstveno nastavnih planova, a potom i predmetnih kurikuluma na razini osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, vodeći računa o optimalnome opterećenju učenika u školi i kod kuće.“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010, 5) Nacionalni okvirni kurikulum propisuje i odgojno-obrazovne ciljeve koje nastavnici moraju ostvariti na razini osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja. Ciljevi nastavnika su sljedeći:

- osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unaprjeđivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima;
- razvijati svijest učenika o očuvanju materijalne i duhovne povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnoga identiteta;
- promicati i razvijati svijest o hrvatskomu jeziku kao bitnomu čimbeniku hrvatskoga identiteta, sustavno njegovati hrvatski standardni (književni) jezik u svim područjima, ciklusima i svim razinama odgojno-obrazovnoga sustava;
- odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima te pravima i obvezama djece, osposobiti ih za življenje u multikulturnom svijetu, za poštivanje različitosti i snošljivost te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskomu razvoju društva;
- osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i strukovnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivu društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišnoga gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija, znanstvenih spoznaja i dostignuća;
- poticati i razvijati samostalnost, samopouzdanje, odgovornost i kreativnost u učenika;

- osposobiti učenike za cjeloživotno učenje. (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010, 15)

Navedeni ciljevi i vrijednosti koje se njima promiču moraju biti povezani sa sadržajima temeljnog obrazovanja i svakodnevnog školskog života. Ti opći ciljevi odgoja i obrazovanja i njihove vrijednosti obvezni su za sve nastavnike i stručne suradnike u svim područjima, predmetima, školskim i izvanškolskim aktivnostima.

Hrvatski jezik kao nastavni predmet koji se poučava u osnovnim i srednjim školama također ima svoje ciljeve koji su propisani Nacionalnim okvirnim kurikulumom. Ciljevi su tog predmeta brojni:

- naučiti jezikom izraziti vlastite misli, osjećaje, ideje, stavove i prikladno jezično reagirati u međudjelovanju sa sugovornicima u različitim situacijama razvijajući (samo)poštovanje;
- steći potrebne razine slušanja, govorenja, čitanja i pisanja ključne za učenje, rad i život, tj. razviti sposobnost komunikacije u različitim situacijama;
- razumjeti kako jezik djeluje i ovladati potrebnim jezikoslovnim pojmovima, tekstnim vrstama i stilovima;
- razviti razumijevanje, zanimanje, poštovanje i skrb za vlastiti jezik, kulturu i književnost te za kulture, književnosti i jezike drugih naroda u Hrvatskoj, Europi i svijetu;
- razvijati vlastito jezično stvaralaštvo i istraživačku radoznalost propitivanjem, razumijevanjem i rješavanjem problema stječući time samopouzdanje te zadovoljstvo radom i postignutim uspjehom;
- razumjeti različite medijske jezike te ih uspješno rabiti u učenju i komunikaciji, posebno informacijsko-komunikacijsku tehnologiju;
- znati pronalaziti različite izvore informacija i koristiti se njima, procjenjivati njihovu pouzdanost i korisnost za proučavanje određene teme, prepoznavati njihov kontekst i autorovu namjeru;
- osvijestiti povezanost unutar jezično-komunikacijskoga područja i ostalih odgojnoobrazovnih područja stječući temelje za cjeloživotno učenje. (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010, 31)

Iz tako postavljenih ciljeva može se uočiti i odgojno područje kojeg se dotiču. Na taj način pokazano je kako nastava hrvatskog jezika mora na učenika djelovati i odgojno, a ne samo obrazovno poučavajući gradivo.

II. METODOLOGIJA

1. Predmet istraživanja

U novije vrijeme škole sve više teže tome da učenici, nakon što ih završe, iz njih izađu kao pametni, razumni i inteligentni ljudi osposobljeni za život u društvu kojem pripadaju. Znanje se mnogo cijeni i osoba biva vrednovana prema tome koliko nešto zna, koliko je sposobna i vješta u onome što radi. Nije pogrešno tvrditi kako se u nastavi, često i previše zaboravlja na to u kakve će se ljude pretvoriti učenici nakon svog obrazovanja. Smetne se s uma činjenica da na njih treba i odgojno djelovati, a ne ih samo poučavati i inzistirati na usvajanju gradiva. Budući da se teorija i praksa često razilaze, vrlo je zanimljivo zapitati se je li odgojno djelovanje na učenike prepušteno samom nastavniku pa on sam mora procijeniti što je u nastavi određenog predmeta pogodno za odgojno djelovanje na nastavnim satima ili školski udžbenici eksplicitno ukazuju na odgojnost sadržaja i tekstova koje nude. Predmet istraživanja ovoga rada jesu odgojni zadaci nastave hrvatskoga jezika u čitankama za peti i sedmi razred osnovne škole. U teorijskom dijelu rada obrazloženi su pojmovi *odgojni cilj* i *odgojni zadatak* pa će se istraživački dio rada usmjeriti na analizu sadržaja tekstova kojima su odgojni zadaci oblikovani i ponuđeni učenicima u odabranim čitankama za peti i sedmi razred osnovne škole koje su se rabile u školskoj 2010./2011. godini u svrhu afirmacije odgojnog djelovanja nastave hrvatskog jezika.

2. Cilj i zadaci istraživanja

Polazeći od činjenice da se u cjelokupnoj nastavi osnovne škole (što podrazumijeva i nastavu hrvatskog jezika) više pozornosti posvećuje kvalitetnoj realizaciji njezine materijalne strane (stjecanju znanja, gradivu obrađivanom na nastavnim satima) i funkcionalne (razvijanju tjelesnih i intelektualnih sposobnosti učenika), primjetljivo je sve veće zanemarivanje odgojnih zadataka nastave hrvatskog jezika. Osnovni je cilj ovog istraživanja ispitati koliko se odgojnih sadržaja nalazi u tekstovima čitanki hrvatskog jezika za peti i sedmi razred osnovne škole ili spoznati da postoji pomanjkanje odgojnih sadržaja unutar obrađivanih tekstova ili im se samo ne posvećuje dovoljno pozornosti.

Zadaci istraživanja jesu:

1. ispitati postojanje odgojnih zadataka koje je moguće realizirati putem ponuđenih pojedinih tekstova u čitankama;
2. istražiti mogu li se odgojni zadaci pronađeni u tekstovima grupirati u kategorije, tj. svesti pod jedan višerodni zajednički pojam;
3. utvrditi postotak zastupljenosti pojedinih odgojnih kategorija objedinjenih u čitankama kako bi se stekao uvid u to koliko odabrane čitanke pridonose odgojnoj komponenti nastave hrvatskog jezika.

3. Metode istraživanja

Analiza se tekstova odvijala kroz nekoliko etapa. U prvoj etapi analize bilo je potrebno pročitati sve tekstove odabranih čitanki. Prilikom iščitavanja tekstova izdvojili su se i zabilježili svi odgojni zadaci koje prezentira određeni tekst. Pozornost nije bila usmjerena samo na tekstove (pjesničke, prozne, dramske), nego i na sadržaj pitanja koja se odnose na svaki tekst. Pitanja uz tekst bilo je nužno uključiti u razmatranje odgojnosti sadržaja cjelokupne čitanke jer su upravo pitanja ukazivala na odgojnu stranu tekstova. Sve to bilo je potrebno pomno bilježiti u protokol istraživanja.

U drugoj etapi analize tekstova u objema čitankama ustanovljeno je kako se odgojni zadaci različitih tekstova odnose na isto područje te ih je moguće izdvojiti u skupine prema ključnom pojmu koji označava ono na što se odgojni zadaci odnose pa su stvorene određene istraživačke kategorije koje su se promatrale. Nakon toga napravljen je popis autora, njihovih tekstova i odgojnih zadataka koje ti tekstovi postavljaju prema ključnim kategorijama i tako je dobiven pregled ključnih kategorija odgojnih zadataka. Kategorije odgojnih zadataka podijeljene su na primarne ili prvotne i sekundarne ili drugotne.

U trećoj etapi analize pobrojano je: a) koliko tekstova sadrži svaka čitanka, b) određene kategorije odgojnih zadataka kako bi se izračunao postotak njihove zastupljenosti u čitankama, c) zaključiti kojem su odgojnom području najviše orijentirani odgojni zadaci.

U posljednjoj etapi tablično su prema trima kategorijama: *kategorija odgojnih zadataka*, *odgojni zadaci*, *citati iz analiziranih tekstova* razvrstani autori i naslovi tekstova prema kategorijama kojima pripadaju njihovi odgojni zadaci te oblici odgojnih zadataka koje

postavljaju ti tekstovi, a koji spadaju u istu kategoriju. U zasebnom stupcu navedeni su citati iz tekstova kako bi se potvrdilo postojanje navedenih odgojnih zadataka u tekstovima. Kategorije su u tablici poredane prema kriteriju odgojnog prioriteta, tj. prema važnosti koju imaju u odgojnom djelovanju na učenike. Podijeljene su na primarne ili prvotne i sekundarne ili drugotne te su prikazane u zasebnim tablicama. Također su tablično prikazani brojevi i postotci zastupljenosti tekstova i kategorija odgojnih zadataka (primarnih i sekundarnih) u objema čitankama. Kategorije su poredane od najzastupljenijih kategorija prema najmanje zastupljenima.

3. 1. Protokol za analizu sadržaja tekstova čitanke za 5. razred

Izrada protokola za analizu sadržaja tekstova čitanke za peti razred sastoji se od elemenata prikazanih u tablici 1.

TABLICA 1. *Hrvatska čitanka za V. razred osnovne škole, Ante Bežen, Olga Jambrec*

AUTOR TEKSTA	NASLOV TEKSTA	ODGOJNI ZADATAK	KATEGORIJE ODGOJNIH ZADATAKA	
			PRIMARNE	SEKUNDARNE
			LJUBAV; OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI; OBITELJ	HRVATSKA KULTURA (JEZIK I I BAŠTINA); DOMOVINA; DRUŠTVO; UMJETNOST; PRIRODA; MEDIJI

3. 2. Protokol za analizu sadržaja tekstova čitanke za 7. razred

Izrada protokola za analizu sadržaja tekstova čitanke za sedmi razred sastoji se od elemenata prikazanih u tablici 2.

TABLICA 2. *Hrvatska čitanka za VII. razred osnovne škole*, Ante Bežen, Olga Jambrec

AUTOR TEKSTA	NASLOV TEKSTA	ODGOJNI ZADATAK	KATEGORIJE ODGOJNIH ZADATAKA	
			PRIMARNE	SEKUNDARNE
			LJUBAV; OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI; OBITELJ; MIŠLJENJA I STAVOVI	HRVATSKA KULTURA (JEZIK I I BAŠTINA); DRUŠTVO; RAT; PRIRODA; MEDIJI

4. Uzorak istraživanja

Odgojni zadaci nastave hrvatskoga jezika i njihova funkcija u ostvarivanju temeljnih ciljeva predstavljaju široko područje istraživanja koje bi bilo moguće provesti u udžbenicima svih razreda osnovne i srednje škole. Analizom će ovdje biti obuhvaćena *Hrvatska čitanka za V. razred osnovne škole* (Naklada Ljevak, Zagreb, 2009.) i *Hrvatska čitanka za VII. razred osnovne škole* (Naklada Ljevak, Zagreb, 2009.) čiji su autori Ante Bežen i Olga Jambrec.

U *Hrvatskoj čitanci za V. razred osnovne škole* autora Ante Bežena i Olge Jambrec tekstovi su tematski podijeljeni u šest cjelina: *Ljubav u meni i oko mene*, *Djetinjstvo tvoje i moje*, *Krajolici u godišnjim dobima*, *Lijepa naša domovino*, *Mašti na volju*, *Mediji*. Pored svakog pjesničkog i proznog teksta navedeno je sljedeće: *Ponovi i utvrdi* (pojmovi iz književne teorije koje učenik mora znati kako bi lakše razumio tekst), *Ključni pojmovi* (s

definicijama) te *Manje poznate riječi* i njihova objašnjenja. Svaki je tekst popraćen pitanjima koja su podijeljena u skupine i imaju različitu zadaću: *Razgovarajmo o tekstu* (pitanja se odnose na interpretaciju teksta i njegovo razumijevanje), *Za samostalan rad* (zadaci koji se odnose na širi tekstualni kontekst te traže od učenika primjenu različitih vještina), *Za one koji žele više* (ti su zadaci još općenitiji) te uz neke tekstove *Prijedlog za istraživanje*. Tekstovi su popraćeni crtežima, fotografijama, prikazima slikarskih i kiparskih djela s objašnjenjima. Na kraju čitanke nalaze se *Album književnica i književnika* (njihove fotografije i kratki podaci o njima), abecedni popis pisaca, abecedni popis slikara, pojmovi (po abecedi objašnjeni važni pojmovi koji se susreću u čitanci), kazalo ključnih pojmova s brojem stranice na kojoj se određeni pojam nalazi te sadržaj *Gdje je što?*.

Hrvatska čitanka za VII. razred osnovne škole sadrži tekstove također podijeljene u šest cjelina: *Volio bih da me voliš*, *Djeca nasmijana*, *Jezik roda moga*, *Ljepota prirode*, *Molitva na putu*, *Dramsko djelo i mediji*. Pored svakog teksta navedene su sljedeće skupine: *Manje poznate riječi*, *Ponovi i utvrdi*, *Ključni pojmovi*. Tekstovi su popraćeni slikama i ilustracijama, a pitanja koja se odnose na svaki tekst podijeljena su na *Razgovarajmo o tekstu*, *Za samostalan rad*, *Za one koji žele više* (uz nekoliko tekstova dodan je i *Prijedlog za istraživanje*). Kratka bilješka o književniku/književnici i fotografija također su priložene tekstovima. Na kraju čitanke nalazi se pojmovnik u kojem su abecednim redom navedena objašnjenja najvažnijih pojmova, kazalo ključnih pojmova, abecedni popis pisaca te kazalo.

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Ciljevi hrvatskog jezika kao nastavnog predmeta realiziraju se u nastavnom procesu aktivnim sudjelovanjem nastavnika i učenika, a u tome im pomaže i sadržaj nastavnog predmeta ponuđen u udžbenicima. Svaki sadržaj, svaka nastavna jedinica hrvatskog jezika mora imati točno postavljene zadatke čijom bi se realizacijom malo pomalo dolazilo do ostvarivanja općeg cilja. Budući da se sve više zanemaruje odgojni zadatak škole, a težište stavlja na znanja i gradivo, odnosno na njezin materijalni zadatak, ovim radom pokušat će se utvrditi koliko odgojnih sadržaja posjeduju sadržaji čitanke za peti i sedmi razred osnovne škole te koje odgojne zadatke pred nastavnika postavljaju tekstovi ponuđeni u njima.

1. Odgojni zadaci sadržani u čitanci hrvatskog jezika za 5. razred osnovne škole

Budući da svaka nastavna jedinica u nastavi hrvatskog jezika uz svoje materijalne i funkcionalne zadatke ima i odgojne koje mora realizirati na nastavnom satu, u sljedećim tablicama prikazat će se primarni (prvotni) i sekundarni (drugotni) odgojni zadaci koje sadrže tekstovi čitanke za 5. razred osnovne škole. U prvom polju navedeni su ključni pojmovi odgojnih zadataka koji predstavljaju kategoriju u koju se mogu razvrstati odgojni zadaci kojima je taj pojam zajednički. U istom polju, pored pojedinih kategorija, navedeni su autori i naslovi tekstova čiji odgojni zadaci pripadaju određenoj kategoriji. U prvom stupcu, ispod autora i naslova tekstova, navedeni su odgojni zadaci prema spomenutim kategorijama, a u drugom su stupcu navedeni citati iz tekstova koji potvrđuju postojanje pojedinih odgojnih zadataka u njima.

TABLICA 3. Primarni (prvotni) odgojni zadaci u čitanci za 5. razred osnovne škole

KATEGORIJA

1. LJUBAV: Dragutin Tadijanović: *Nosim sve torbe a nisam magarac*;

Luko Paljetak: *Prvo ljubavno pismo*;

Miro Gavran: *Ljubav na prvi pogled*;

Isaac Bashevis Singer: *Ole i Trufa*;

Stjepan Lice: *S ljubavlju iščekivanom djetetu*;

Nikola Šop: <i>Smrt moje bake</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati osjećaj za ljepotu prve ljubavi i djetinjstva;	<i>Mogao bih za nju da nosim, sigurno, trideset i tri torbe. Al nikom ne bih priznao da sve nosim zbog Jele! (Tadijanović, Nosim sve torbe a nisam magarac, str. 6.)</i>
- osvijestiti ljepotu i sjećanja na prve ljubavi;	<i>...i dok u sjećanju oživljavam taj najznačajniji dan u mom životu, srce mi ubrzano lupa... (Gavran, Ljubav na prvi pogled, str. 11.)</i>
- spoznati vrijednost i ljepotu dječje ljubavi;	<i>A on se važan pravi, a ima tri jedinice zbog jedne slatke minice...al' kad i tebi zapne spreman je da ti šapne i tad znaš da te voli. (Paljetak, Prvo ljubavno pismo, str. 8.)</i>
- spoznati važnost ljubavi u djetetovu životu;	<i>... i slutimo da je naša ljubav sličnija putu nego domu, ali u nju se možeš pouzdati. (Lice, S ljubavlju iščekivanom djetetu, str. 22.)</i>
- važnost ljubavi, međusobnog povjerenja i žrtve kao sastavnog dijela ljubavi;	<i>Tako dugo dok se međusobno volimo, mi ostajemo ovdje, i nikakav vjetar ni kiša ne mogu nas uništiti. (Singer, Ole i Trufa, str. 15.)</i>
- razvijati spoznaju da je ljubav potrebna svakom čovjeku;	<i>Meni srce zakuca sto na sat. Bila je to Dubravka. (Gavran, Ljubav na prvi pogled, str. 10.)</i>
- poticati ljubav i brižnost za starije osobe	<i>Najzad je pijevac pod prozor prišao i kukurikno iz snažnih grudi... ali se baka moja ne budi. (Šop, Smrt moje bake, str. 44.)</i>

2. OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI: Vlatko Šarić: *Čelična stupica*;

Selma Lagerlöf: *Dječarac iz Betlehema*;

Božidar Prosenjak: *Otac*;

Zvonimir Balog: *Bog*;

Zlata Kolarić-Kišur: *To se pamti zauvijek*;

Ivan Kušan: *Koko u Parizu*;

Pearl Buck: *Sestre*;

Roald Dahl: *Charlie i tvornica čokolade*;

Zlatko Krilić: *Početak plovidbe*;

Sonja Tomić: *Dobri biskup Mire*;

Milivoj Matošec: *Strah u Ulici lipa*;

Mark Twain: *Bijeg u slobodu*;

Maja Gluščević: *Prijatelji*;

Narodna: *Paun i sokol*;

Gianni Rodari: *Cesta koja nije nikamo vodila*

ODGOJNI ZADACI

- prepoznati važne ljudske vrijednosti;

- poticati hrabrost i mudrost kao životne vrijednosti;

- razvijati svijest o važnosti pravde i poštenja;

- razvijati toleranciju bez obzira na vjersku, nacionalnu, rasnu, spolnu i klasnu pripadnost;

CITATI IZ TEKSTOVA

Oni koji lete u visine i klikću slobodi, imaju više ljepote od onih koji oholo žive na malom prostoru svog dvorišta. (Narodna, Paun i sokol, str. 180.)

Gdje nema cilja, nema ni borbe, to je onda tučnjava. Samo se glupan tuče ni za što... (Prosenjak, Otac, str. 41.)

Koliko je bilo ovakvih lupeža što su se spremali za vrijeme snimanja, u mutnome, domoći „Mona Lize“. Nema ni govora o tome. (Kušan, Koko u Parizu, str. 62.)

U tom trenutku Len Mej opazi djevojčicu Elis kako korača obalom i ide prema njoj. Iako se prije nikada nisu vidjele, jedna se drugoj nasmiješe. (Buck, Sestre, str. 67.)

- razvijati toleranciju prema religijskim različitostima; - poticati i razvijati toleranciju prema različitim vjerskim zajednicama; - osvijestiti važnost vjere u životu; - razvijati osjećaj vrijednosti poštivanja i obilježavanja blagdana iz narodne tradicije; - razvijanje osjećaja netolerancije prema nasilju i sprječavanje nasilja; - razvijati svijest o ljudskim pravima i slobodama; - osvijestiti da svaki čovjek ima pravo na slobodu; - poticati odnos i dijalog različitih kultura, jezika i vrijednosnih sustava; - eliminirati negativne stereotipe i	<i>I dalje je progonio tri bjegunca iz Betlehema... (Lagerlöf, Dječarac iz Betlehema, str. 30.)</i> <i>Bog je u svemu što je bilo, što će biti, u svemu što raste. (Balog, Bog, str. 46.)</i> <i>Ratnik prigne koljeno pred djetetom. – Gospodine, ti si svemoćan – reče ratnik. (Lagerlöf, Dječarac iz Betlehema, str. 32.)</i> <i>Doći će vrijeme kad će svi maleni na svijetu u ovu noć bivati darivani u spomen Nikoli, dobrom biskupu Mire. (Tomić, Dobri biskup Mire, str. 82.)</i> <i>Promatrali su se netremice, a Mungos nije ni pokušao napasti Veslonošca. (Matošec, Strah u Ulici lipa, str. 88.)</i> <i>Bilo je lijepo poslijepodne i one su bile potpuno sretne. bilo je tako divno imati sestru i razgovarati s njom. (Buck, Sestre, str. 67.)</i> <i>Jim je bio siguran da će ga primijetiti, jer mu je on značio slobodu. Ako mu promakne, opet će se naći u ropskoj zemlji... (Twain, Bijeg u slobodu, str. 90.)</i> <i>- Možemo li biti prave sestre i unatoč tome što si ti Amerikanka? – Zašto da ne? Mi zapravo izgledamo jednako. (Buck, Sestre, str. 67.)</i>
--	---

predrasude; - osvijestiti važnost dječjeg prijateljstva i odanosti, žrtvovanja za svoje prijatelje; - razvijati spoznaju o vrijednosti rada; - poticati učenike na upornost i želju za ispunjenjem životnih ciljeva; - osvijestiti spoznaju o poteškoćama na putu do cilja; - osvijestiti kako je borba put ka ostvarenju postavljenog cilja, a nije sama sebi svrhom; - razvijati spoznaju da je život borba i da moramo uložiti duhovnu snagu u svladavanje životnih prepreka; - razvijati osjećaj odgovornosti prema životinjama	<i>Bolje da izvučem kaznu ja nego da se mama rasrdi na sve vas. (Kolarić-Kišur, To se pamti zauvijek, str. 52.)</i> <i>Često sam pecao, ali još ni jednu ribu nisam uhvatio. Zbog toga se nisam ljutio... (Krilić, Početak plovidbe, str. 76.)</i> <i>Jasno, dovoljno je da čovjek poželi i da krene. Jer izvjesna blaga postoje samo za one koji pođu nekim putem... (Rodari, Cesta koja nije nikamo vodila, str. 190.)</i> <i>Borba nije sama sebi svrhom, ona je samo put da se ostvari postavljeni cilj. (Prosenjak, Otac, str. 41.)</i> <i>Moraš kormilo čvrsto držat u ruci i ploviti svojim pravcem. Nikad ta borba ne prestaje, do smrti. Takav ti je život. (Krilić, Početak plovidbe, str. 76.)</i> <i>Začu se tih metalni zvuk, a zatim prestrašen i bolan krik maloga medvjedića. Zapao je u stupicu koju su još prije napeli lovci... (Šarić,</i>
---	--

	Čelična stupica, str. 25.)
3. OBITELJ: Grga Rupčić: <i>Breze moga oca</i> ; Ivan Cankar: <i>Zastidio se majke</i> ; Sanja Pilić: <i>Mrvice iz dnevnog boravka</i> ; Henry Winterfeld: <i>Pobuna roditelja</i> ; Ivana Brlić-Mažuranić: <i>Šuma Striborova</i>	
ODGOJNI ZADACI - osvijestiti važnost obitelji, probleme suvremene obitelji i suvremenog načina života; - upoznati vrijednost roditeljske ljubavi, skromnosti i poštenja; - poticati svijest o poštivanju roditelja; - poticati povezanost s obitelji; - razvijati svijest o važnosti i vrijednosti majke i majčinstva;	CITATI IZ TEKSTOVA <i>Ne znam kako je u vašim obiteljima, ali u mojoj najveći je problem novac. (Pilić, Mrvice iz dnevnog boravka, str. 54.)</i> <i>Ali ja volim ostati u svojoj nedaći a znati da imam sina, negoli da mi dadeš sve blago ... a da moram zaboraviti sina. (Brlić-Mažuranić, Šuma Striborova, str. 186.)</i> <i>Odustajemo od svake nade da vas možemo odgojiti. A vi gledajte kako ćete se snalaziti bez nas. (Winterfeld, Pobuna roditelja, str. 98.)</i> <i>Oče moj, one me ljepotom mame i ja ne mogu odoljeti da ih ne zagrlim za tebe i za sebe. (Rupčić, Breze moga oca, str. 34.)</i> <i>U srcu se zabrinula; prestrašila se i pomislila, ne leži li možda teško bolestan kod kuće i čeka nju, zove svoju majku. (Cankar, Zastidio se majke, str. 37.)</i>

- razvijati osjećaj za dječja prava i dužnosti koje bi djeca trebala izvršavati;	<i>Zatim sam pomagao pri pranju suđa. Mrzim kućne poslove i žalosno je što i njih trebam obavljati. (Pilić, Mrvice iz dnevnog boravka, str. 56.)</i>
- razmišljati o svojim postupcima prema ljudima koji su nam bliski;	<i>Jože je pratio majku koja se vraćala kući. Tijesno se privinuo k njoj držeći je za ruku. (Cankar, Zastidio se majke, str. 38.)</i>
- osvijestiti misao da odijelo i izgled ne čine čovjeka	<i>Stidio se seljačke suknje sa zelenim cvjetovima, visokih čizama, crvenog haljetka... (Cankar, Zastidio se majke, str. 37.)</i>

TABLICA 4. Sekundarni (drugotni) odgojni zadaci u čitanci za 5. razred osnovne škole

KATEGORIJA

4. HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA): Narodna pjesma: *Marina kruna*;
Tihomir Horvat: *Ja volim glazbu...*;
Dragutin Domjanić: *Zdrava Marija*;
Poslovice;
Zagonetke;
Zagonetke iz usmene književnosti;
Ive vara dva duždeva sina;
Ero s onoga svijeta;
Božica Jelušić: *Štef je narisal*

ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati interes za hrvatsku kulturu i narodnu baštinu;	Narodna poslovice: <i>Tko zlo radi, zlo ga čeka.</i> (str. 144.) Izreka: <i>Vole se kao pas i mačka.</i> (str. 144.)
- poticati interes za narodnu baštinu;	<i>Duždevi se prevarili sinci: daju njemu zelene dolame, Iđe Ive iz galije tanke. (Ive vara dva duždeva sina,</i> str. 152.)
- razvijati svijest o ljepoti i bogatstvu narodnog stvaralaštva;	<i>Popuhnul je tihi vetar, tihi vetar od Levanta...</i> (Narodna, <i>Marina kruna,</i> str. 18.)
- razvijati svijest o ljepoti zavičajnog jezika;	<i>Žarki je zgasil se dan, cesta v kmicu zavija...</i> (Domjanić, <i>Zdrava Marija,</i> str. 124.)
- poticati interes za usmenu književnost;	Zagonetke iz usmene književnosti: <i>Nije u vodi, a u vodi se vidi.</i> (str. 147.)
- stjecati uvid u raznolikost i bogatstvo hrvatskog jezika i njegovih narječja;	<i>Svileno seno diši, prešli su črni oblaki...</i> (Domjanić, <i>Zdrava Marija,</i> str. 124.)
- poticati interes za dijalektno pjesništvo	<i>Štef si je kupil roza kaputa, cinober škornje, dva para lač...</i> (Jelušić, <i>Štef je narisal,</i> str. 192.)

5. DOMOVINA: <i>Hrvatska domovina</i>; Petar Preradović: <i>Rodu o jeziku</i>; Dubravko Horvatić: <i>Domovina</i>; Tin Kolumbić: <i>Križ na Srđu</i>	
ODGOJNI ZADACI - poticati osjećaj domoljublja i rodoljublja; - razvijati osjećaj za nacionalni identitet, pripadnost hrvatskom narodu; - poticati i osvijestiti osjećaj ponosa prema domovini, njezinim stanovnicima, njezinim ljepotama; - razvijati ljubav prema materinskom jeziku; - poticati svijest o važnosti poznavanja povijesnog razvoja hrvatskog jezika	CITATI IZ TEKSTOVA <i>Lijepa naša domovino, oj junačka zemljo mila... (Hrvatska domovina, str. 132.)</i> <i>... sinje more svijetu reci da svoj narod Hrvat ljubi! (Hrvatska domovina, str. 132.)</i> <i>To je ta zemlja: kamen i lapor... To je ta zemlja: svatko od nas tako stamen i tako loman... (Horvatić, Domovina, str. 136.)</i> <i>O jeziku, rode, da ti pojem, o jeziku milom tvom i mojem! (Preradović, Rodu o jeziku, str. 134.)</i> <i>Po njemu te svijet poznaje živa, na njem ti se budućnost osniva. (Preradović, Rodu o jeziku, str. 134.)</i>
6. DRUŠTVO: Michael Ende: <i>Putovanje u napoznato</i>; Karel Čapek: <i>Poštarska bajka</i>; John Ronald Reuel Tolkien: <i>Galadrielino zrcalo</i>	

ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- uočiti važnost prijateljstva; - poticati učenike na međusobnu komunikaciju; - isticati važnost pozitivne komunikacije među ljudima; - osvijestiti važnost bliskosti među ljudima; - razlikovati komunikaciju iz obaveze, uljudnosti, prijateljstva i ljubavi	<i>Jedne su večeri Frodo i Sam šetali u prohladan sumrak. Na Froda je iznenada pala sjena rastanka. (Tolkien, Galadrielino zrcalo, str. 170.)</i> <i>Gospodin Kolbaba nije čekao da mu se dvaput kaže. Odmah je sjeo među patuljke... (Čapek, Poštarska bajka, str. 166.)</i> <i>Samo izvolite, gospodine Kolbaba. Nismo vas htjeli buditi, ali kad ste se već probudili, izvolite igrati s nama. (Čapek, Poštarska bajka, str. 166.)</i> <i>- Moji prijatelji – zausti – neka vas štiti nebo, vas i moju malenu kćer. Odsad više neću biti zabrinut samo za Li Si, već i za vas dvojicu. Zavolio sam vas, naime. (Ende, Putovanje u nepoznato, str. 161.)</i> <i>Desetka je pismo u kojem ljudi jedan drugome pišu nešto novo i zanimljivo. Kralj je za nas pismo koje je napisano iz ljubavi. (Čapek, Poštarska bajka, str. 167.)</i>
7. UMJETNOST: <i>Kazalište;</i> Zvonimir Balog: <i>Ja magarac;</i> Nada Zidar-Bogadi: <i>Kokoš kod frizera</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati interes i ljubav prema kazalištu; - poticati učenike na odlazak u kazalište;	<i>Po namjeni kazalište može biti i kazalište za djecu ili dječje kazalište, u kojemu se priređuju predstave za djecu. (Kazalište, str. 214.)</i>

- razvijati potrebu posjećivanja kazališnih predstava; - razviti svijest o važnosti kazališne umjetnosti u povijesti naroda; - poticati interes za izražavanje na sceni; - stvarati scensko djelo; - poticati učenike na čitanje igrokaza	<i>Stjepan pl. Miletić bio je intendant HNK u Zagrebu u vrijeme dovršenja nove zgrade 1895. (Kazalište, str. 215.)</i>
8. PRIRODA: Vladimir Devidé: <i>Godišnja doba</i>; Gustav Krklec: <i>Val</i>; Antun Branko Šimić: <i>Himnos</i>; Dobriša Cesarić: <i>Jesen</i>; Jagoda Truhelka: <i>Baka i bašča</i>; Ivan Goran Kovačić: <i>Pada snijeg, pada snijeg</i>; Grigor Vitez: <i>Ptičja pjevanka</i>; Neva Kežić: <i>Naplavine sna</i>; Slavko Mađer: <i>Voćnjak</i>; Vladimir Nazor: <i>Šuma spava</i>;	

Đuro Sudeta: <i>Podne</i>; Pere Ljubić: <i>Podne</i>; Vesna Parun: <i>Riblj radio</i>; Hrvoje Hitrec: <i>Eko, Eko</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati osjećaj ljubavi i brige prema prirodi;	<i>U jezero unese nemir, i ne vidiš mu više dna, a medvjed, koga putem sretne, odjednom zaželi se sna. (Cesarić, Jesen, str. 110.)</i>
- poticati svijest o zaštiti prirode;	<i>Zelenilo utrulo, učmalo lišće, gdje je zaostalo, visjelo kao krpe niz izlomljene stabljike. (Truhelka, Baka i bašča, str. 112.)</i>
- razvijati ekološku svijest;	<i>Zato baka nije nikada dopustila da se bez potrebe trati bilje, još manje je trpjela da se muče životinje. (Truhelka, Baka i bašča, str. 112.)</i>
- osvijestiti važnost ekologije, očuvanja prirode;	<i>I pastrva, i jesetra, i som, preseliše se u naftni dom. (Parun, Riblji radio, str. 178.)</i>
- razvijati svijest o značaju, bogatstvu i zaštiti šuma;	<i>Na dnu šume iz malena vrela kaplje troma voda, i tih grgolj stoji. (Nazor, Šuma spava, str. 126.)</i>
- poticati učenike na čitanje djela o ekološkim temama;	<i>Smeće smeće otpaci otpaci opasnost opasnost za za cijeli cijeli svemir svemir. (Hitrec, Eko Eko, str. 196.)</i>
- poticati učenike na stvaralaštvo o prirodi;	<i>Zastaše potoci gorski, jezera sklopila oči, kroz zlatna žita više ne prolazi oštra kosa...</i>
- poticati interes za pejzažne lirske pjesme;	<i>(Sudeta, Podne, str. 128.)</i>

- poticati spoznaj da su čovjek i priroda jedinstveni; - prepoznavati prirodne ljepote oko sebe; - razvijati osjećaj prema moru i njegovim ljepotama; - uočavati ljepotu prirode u jesen	<i>...i tiho blagosivlja ljude, šume, polja, doline, i sve su stvari svete i tako čarobno lijepe da nam se braćom čine.</i> (Sudeta, Podne, str. 128.) <i>Sa bijelom pjenom na vratu, koja vijori u buri... dolazi iz pučine gordi gizdavi val.</i> (Krklec, Val, str. 106.) <i>... jureći iz daleka, već mu se topot čuje, već ga obala čeka.</i> (Krklec, Val, str. 106.) <i>Miriše grožđe i smilje tamo u našem selu... Posvuda prolazi jesen u ruhu žutu i bijelu...</i> (Šimić, Himnos, str. 108.)
9. MEDIJI: <i>Što su mediji?</i>; <i>Tisak;</i> <i>Film (animirani, dokumentarni, igrani);</i> Dušan Vukotić: <i>Tisuću i jedan crtež;</i> Mate Bogdanić: <i>Gliša, Raka i Njaka</i>	
ODGOJNI ZADACI - poticati zanimanje za razvoj komunikacije kroz povijest; - razvijati svijest o mogućnostima komunikacije s drugim ljudima i načinima prenošenja informacija;	CITATI IZ TEKSTOVA <i>Najstariji način sporazumijevanja ili komuniciranja, svojstven svim ljudima, jest govor, odnosno jezik. (Što su mediji?, str. 206.)</i> <i>Zahvaljujući razvoju ljudskog uma, znanosti i tehnologiji, najprije je nastalo pismo. (Što su mediji?, str. 206.)</i>

- poticati interes za tisak kao masovni medij;	<i>Tiskom zovemo sve proizvode koji se tiskaju na papiru tiskarskim strojem u tiskarama. (Tisak, str. 210.)</i>
- razvijati svijest o vrijednosti tiska;	<i>Knjige se pohranjuju u knjižnice (biblioteke), gdje su dostupne svakomu tko želi što saznati i naučiti. (Tisak, str. 210.)</i>
- poticati interes za film kao medij;	<i>Bit su filma slike u pokretu. (Film, str. 222.)</i>
- razvijati kritički odnos prema filmu;	<i>Prve filmove snimila su braća Louis i Auguste Lumiere u Parizu godine 1895. (Film, str. 222.)</i>
- naučiti osnovne vrijednosti filma;	<i>Ispočetka su postojali filmovi bez zvuka – nijemi filmovi, a kad je na filmsku vrpcu snimljen i zvuk, nastaje zvučni film. (Film, str. 222.)</i>
- poticati kreativnost i želju za stvaranjem filma;	<i>Nastajanje filma ima ove faze: rađanje ideje, pisanje sinopsisa, stvaranje scenarija... (Film, str. 224.)</i>
- poticati interes za filmsku kulturu	<i>Danas razlikujemo ove filmske rodove: animirani film, igrani film, dokumentarni film. (Film, str. 222.)</i>

U prethodnim tablicama navedeni odgojni zadaci i naslovi tekstova koji ih sadrže nisu u jednakoj mjeri zastupljeni u čitanci za peti razred. Autori nekim kategorijama odgojnih zadataka daju više prostora, dok drugima manje. Sljedeća tablica donosi brojnost tekstova u

čitanci koji nose određene odgojne zadatke i postotak zastupljenosti tih tekstova u čitanci. Poredak tablice ide od najzastupljenijih tekstova i njima pripadajućih odgojnih zadataka prema najmanje zastupljenima.

TABLICA 5. Zastupljenost tekstova i odgojnih kategorija (primarnih i sekundarnih) u čitanci za 5. razred osnovne škole

KATEGORIJA ODGOJNIH ZADATAKA	BROJ TEKSTOVA	POSTOTAK (%)
OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI	15	23 %
PRIRODA	14	22 %
HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA)	9	14 %
LJUBAV	6	9 %
MEDIJI	5	8 %
OBITELJ	5	8 %
DOMOVINA	4	6 %
DRUŠTVO	3	5 %
UMJETNOST	3	5 %
	UKUPNO: 64 teksta	100 %

2. Odgojni zadaci sadržani u čitanci hrvatskog jezika za 7. razred osnovne škole

U sedmom razredu osnovne škole učenici su stariji, zreliji te nastava u sedmom razredu zahtjeva drugačiji odgojni pristup nego u petom razredu. Tome su prilagođeni i tekstovi u *Hrvatskoj čitanci za VII. razred osnovne škole* autora Ante Bežena i Olge Jambrec. Tekstovi u toj čitanci također u sebi sadrže odgojne zadatke koje postavljaju pred nastavnika kako bi ih on realizirao na nastavnom satu. Pregled primarnih i sekundarnih kategorija odgojnih zadataka, njima pripadajućih naslova tekstova i odgojnih zadataka promatranih unutar tih kategorija u čitanci za sedmi razred prikazan je u tablicama 6. i 7.

TABLICA 6. Primarni (prvotni) odgojni zadaci u čitanci za 7. razred osnovne škole

<u>KATEGORIJA</u>	
1. LJUBAV: Jure Kaštelan: <i>Volio bih da me voliš</i>; A. G. Matoš: <i>Srodnost</i>; Stjepan Jakševac: <i>Djevojčica pred zrcalom</i>; Stjepko Težak: <i>Zlatooki osmijeh Mone Lise</i>; Dragutin Tadijanović: <i>Dugo u noć, u zimsku bijelu noć</i>; Miro Gavran: <i>Poziv na ples</i>; Joachim Friedrich: <i>Ljubav preko interneta</i>; Kazimir Klarić: <i>Jurin djed po ocu dobiva napadaj pisanja</i>	
ODGOJNI ZADACI	CTATI IZ TEKSTOVA
- poticati učenike na slobodno iskazivanje osjećaja;	<i>Pomislio sam da je najbolje odmah pristupiti Marini... Dlanovi mi se oznojiše, zadrhtao sam od treme. (Gavran, Poziv na ples, str. 27.)</i>
- razvijati sposobnost izricanja najnježnijih osjećaja;	<i>Anđeli s neba... spuštaju smrle zvjezdice na zemlju pazeć da ne bi zlato moje probudili. (Tadijanović, Dugo u noć, u zimsku bijelu noć, str. 24.)</i>
- poticati nježniji odnos prema osobi suprotnog spola;	<i>Iz đurđica diše naša tiha sreća: miris tvoga bića, moja Ljubavi... (Matoš, Srodnost, str. 10.)</i>

- razvijati spontanost u međusobnoj komunikaciji između djevojčica i dječaka; - poticati pravilan odnos prema mladenačkoj ljubavi; - osvijestiti kako svatko ima pravo na ljubav; - poticati ljubav prema članovima obitelji; - razvijati interes za ljepotu duha i tijela	<i>Srce mi je brzo tuklo dok sam Jennyno pismo pozivao na zaslon. (Friedrich, Ljubav preko interneta, str. 45.)</i> <i>Morala je promijeniti i stan i školu da bih sreo svoju prvu i posljednju ljubav. (Težak, Zlatooki osmijeh Mone Lise, str. 14.)</i> <i>Jura gleda slovo R. A djed je iskrivio glavu i uživa. (Klarić, Jurin djed po ocu dobiva napadaj pisanja, str. 80.)</i> <i>... moja mati bijelo platno tka. O, majko žalosna! Kaži šta to sja u tvojim očima... (Tadijanović, Dugo u noć, u zimsku bijelu noć, str. 24.)</i> <i>Kad god me pogleda obasjana vedrim smiješkom, oči joj se zlate. (Težak, Zlatooki osmijeh Mone Lise, str. 15.)</i>
2. OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI: Elizabeth Vercoe: <i>Zašto mi nisi rekla?</i>; Jostein Gaarder: <i>Sofijin svijet</i>; Gustav Krklec: <i>Srebrna cesta</i>; Gianni Rodari: <i>Poziv na ples</i>; Ljerka Car-Matutinović: <i>Priča o obuvalu</i>; Hermann Hesse: <i>Prva krađa</i>; Damir Miloš: <i>Bijeli klaun</i>; Jadranko Bitenc: <i>Od ponedjeljka počinjem učiti...</i>; Ivan Blažević: <i>Razdiljeni</i>; Milena Mandić: <i>Pokajnik</i>; Nada Mihelčić: <i>Zašto je Luka crtao brodove</i>; <i>Prometejeva vatra</i>; Nikola Milićević: <i>Kruh</i>; Evangelist Luka: <i>Navještenje Isusova rođenja</i>;	

Gian Franco Svidercoschi: <i>Dječak iz Wadowica</i>; Usmena indijanska: <i>Molitva</i>; Zvonimir Balog: <i>Uskrs</i>; Musa Ćazim Ćatić: <i>Zemzem-vrelo</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- ukazivati na prave vrijednosti u društvu;	<i>I zato si prekinula sa mnom?... – Bože – uzdahne Dylan. – Zašto mi nisi rekla?</i> (Vercoe, <i>Zašto mi nisi rekla?</i> , str. 32. – 33.)
- razvijati poštovanje prema pozitivnim ljudskim vrijednostima;	<i>Patnja ljudskoga roda pekla je Prometeja kao ljuta rana... (Prometejeva vatra, str. 191.)</i>
- poticati pozitivne etičke vrijednosti: iskrenost, upornost, originalnost;	<i>- Što kaže? – Kaže da mu se brodovi sviđaju.</i> (Mihelčić, <i>Zašto je Luka crtao brodove</i> , str. 183.)
- poticati razmišljanje o vrijednostima ljudskog života;	<i>Ustanite! Vi, sunce, mjeseče i zvijezde... U vašu sredinu stupio je novi život. (Usmena indijanska, <i>Molitva</i>, str. 206.)</i>
- razvijati svijest o ljepoti života, o poteškoćama i preprekama koje život postavlja pred čovjeka te ih on mora svladati;	<i>Gazi na putu zmiju, guštera na stazi, i budi kao putnik što se žuri dalekom stepom zelenoj oazi. (Krklec, <i>Srebrna cesta</i>, str. 55.)</i>
- senzibilizirati učenike za važna životna pitanja;	<i>- Mama, zar ne misliš da je čudnovato živjeti? – počela je. (Gaarder, <i>Sofijin svijet</i>, str. 40.)</i>
- upućivati učenike da poštuju pravo na	<i>Neka nacrtaju vazu s cvijećem. On nacrt brod. (Mihelčić, <i>Zašto je Luka crtao brodove</i>,</i>

različnost;	str. 182.)
- razvijati svijest o rasnoj različitosti ljudi;	<i>Sad su ljudi razdijeljeni: črni, bijeli i črljeni!</i> (Blažević, <i>Razdijeljeni</i> , str. 133.)
- razvijati svijest o toleranciji i prijateljstvu svih ljudi bez obzira na nacionalnost, vjeru, rasu i kulturu;	<i>... ja vas pozivam sve na ples: i djecu rusku, djecu dansku... djecu bijelu; smeđu i crnu...</i> (Rodari, <i>Poziv na ples</i> , str. 57.)
- poticati učenike da cijene drugačije svjetonazore;	<i>Dignite se! Vi, ptice male i velike, koje letite zrakom... U vašu sredinu stupio je novi život.</i> (Usmena indijanska, <i>Molitva</i> , str. 207.)
- poticati učenike da poštuju ljude različitih vjerskih uvjerenja;	<i>Jerzy odgovori: „Čudila se što u crkvi vidi Židova...“</i> (Svidercoschi, <i>Dječak iz Wadowica</i> , str. 204.)
- razvijati kršćanske vrijednosti;	<i>Ta našla si milost u Boga.</i> (Evangelist Luka, <i>Navještenje isusova rođenja</i> , str. 194.)
- osvijestiti važnost vjere u životu;	<i>Nato Marija reče: „Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi!“</i> (Evangelist Luka, <i>Navještenje isusova rođenja</i> , str. 194.)
- osvijestiti važnost njegovanja vjerskih običaja;	<i>Isus je uskrsnuo od mrtvih, po drugi put se rodio.</i> (Balog, <i>Uskrs</i> , str. 209.)
- razvijati svijest o katoličkoj vjeri;	<i>Čudotvorac je tako dokazao... da su istina i ljubav jači od svih bezumnika i njihovih zala.</i> (Balog, <i>Uskrs</i> , str. 209.)
- razvijati mišljenje kako su duhovne stvari	<i>... cipele s etiketom ili bez nje? Što se nosi?... Ali, ja bih uvijek kupio jednostavno i udobno obuvalo.</i> (Car-Matutinović, <i>Priča o obuvalu</i> ,

važnije od materijalnih; - osvijestiti važnost duhovne ljepote; - senzibilizirati učenike za probleme i poteškoće drugih ljudi; - razvijati svijet o potrebi humanitarnog rada i zajedništva; - osvijestiti važnost zajedništva svih ljudi; - poticati miran suživot, snošljivost i razumijevanje prema svim ljudima; - poticati slobodu govora; - poticati savjesnost; - poticati odgovorniji odnos prema obvezama; - razvijati svijest o pravima i dužnostima djece;	str. 64.) <i>Ti znadeš i sam da svjetove nosiš u samom sebi i da na dnu duše sja jato zvijezda...</i> (Krklec, Srebrna cesta, str. 54.) <i>Osjećao sam da i ja imam djelić njezine bolesti.</i> (Vercoe, <i>Zašto mi nisi rekla?</i>, str. 33.) <i>Da si mi rekao, ja bih razumio, znaš. Meni je bilo mučno cijelo vrijeme dok je mama bila bolesna.</i> (Vercoe, <i>Zašto mi nisi rekla?</i>, str. 33.) <i>Mi smo jedna lašća braća; siromahi i bogati Nimci, Ugri i Hrvati.</i> (Blažević, <i>Razdijeljeni</i>, str. 133.) <i>I neka se ori bezbroj ljeta veselo kolo oko svijeta.</i> (Rodari, <i>Poziv na ples</i>, str. 57.) <i>- Kažem ti samo da si postala preprisna sa svijetom. Skroz glupa, drugim riječima.</i> (Gaarder, <i>Sofijin svijet</i>, str. 40.) <i>Onda mi je postalo jasno da ne mogu i ne smijem zadržati leptira, da ga moram odnijeti natrag...</i> (Hesse, <i>Prva krađa</i>, str. 72.) <i>Od ponedjeljka počinjem učiti... Nema više odlaganja.</i> (Bitenc, <i>Od ponedjeljka počinjem učiti...</i>, str. 117.) <i>... djecu bijelu; smeđu i crnu – sva nek se sjate, neka nagrnu...</i> (Rodari, <i>Poziv na ples</i>, str. 57.)
--	---

- osvijestiti da je svatko odgovoran za svoje postupke; - poticati promišljanje o posljedicama vlastitih postupaka; - negativan odnos prema krađi; - razvijati svijest da odijelo i izgled ne čine čovjeka; - osvijestiti da sreću treba tražiti u malim stvarima; - razvijati svijest o važnosti kruha u ljudskom životu; - razvijati svijest o snazi skromnosti i zahvalnosti; - poticati učenike da slobodno izražavaju svoje mišljenje;	<i>Tada sam prvi put vidio da se ono što se jednom pokvari nikada ne može popraviti. (Hesse, Prva krađa, str. 73.)</i> <i>- Kakav li sam ja to bio čovjek? Ni onda nisam imao razumijevanja za tebe. (Mandić, Pokajnik, tr. 146.)</i> <i>Onda sam rekao da sam to ja učinio i pokušao sam mu sve ispričati i objasniti. (Hesse, Prva krađa, str. 73.)</i> <i>- Kakve sam CIPELE dobio za rođkas: sjajne, meke poput pahuljica, lagane. Ne hodaju, već lete! (Car-Matutinović, Priča o obuvalu, str. 63.)</i> <i>A priča se a će bijeli klaun hodati svijetom sve dok oko njega ne budu živjeli sretni ljudi. (Miloš, Bijeli klaun, str. 88.)</i> <i>On je skupljao u se sve naše radosti i naš znoj i suze i stajao pred nama kao blaga opomena... (Milićević, Kruh, str. 200.)</i> <i>Nemojmo povrijediti kruh... jer on je doista svet u svojoj darežljivosti... (Milićević, Kruh, str. 200.)</i> <i>- Želim ići u pomorsku školu i biti pomorac! (Mihelčić, Zašto je Luka crtao brodove, str. 184.)</i>
--	--

- usmjeravati ih na toleranciju i prihvaćanje tuđeg mišljenja i onda kad je ono različito od njihovog	<i>I neka mali samo crta brodove do mile volje, a ako nekome smeta... imat će posla s njim.</i> (Mihelčić, <i>Zašto je Luka crtao brodove</i>, str. 183.)
3. OBITELJ: Josip Pupačić: <i>Tri moja brata</i>; Zvonimir Bartolić Dubravski: <i>Otac i ja kosimo travu</i>; Neva Kežić: <i>Naplavine sna</i>; Vjenceslav Novak: <i>Iz velegradskog podzemlja</i>; Luka Perković: <i>Škrinja</i>; Mate Balota: <i>Moja mati</i>; Pere Ljubić: <i>Naše kuće</i>; Miroslav Slavko Mađer: <i>U ljetne večeri postaju mreže moga djeda srebrne</i>	
ODGOJNI ZADACI - ukazati na važnost i ulogu obitelji u životu svakog čovjeka; - poticati učenike na zajedništvo i razumijevanje unutar svoje obitelji; - poticati na razmišljanje o važnosti dobrih odnosa u obitelji; - važnost ljubavi, bliskosti i poštovanja u obitelji;	CITATI IZ TEKSTOVA <i>Kad sam bio tri moja brata i ja... Radovao sam se sebi. Imao sam braću.</i> (Pupačić, <i>Tri moja brata</i>, str. 17.) <i>To su bila tri moja brata: moj brat, moj brat, i moj brat.</i> (Pupačić, <i>Tri moja brata</i>, str. 17.) <i>Surov sam, dašto da sam surov, a takav mi je bio i otac.</i> (Novak, <i>Iz velegradskog podzemlja</i>, str. 95.) <i>Time sam upozorio na se oca. Podigao je oči s tanjura, a pod smrknutim obrvama osjećalo se nešto što bi moglo svaki čas prasnuti.</i> (Perković, <i>Škrinja</i>, str. 103.)

- vrijednost bliskosti i pažnje;	<i>Dok se tako blago smješkala prema meni, lice joj je zračilo topline i svjetlošću. (Kežić, Naplavine sna, str. 36.)</i>
- poticati njegovanje toplih i iskrenih međusobnih odnosa unutar vlastite obitelji;	<i>Djeda, idućeg ljeta ... doći ću da zajedno bacimo mreže. (Mađer, U ljetne večeri postaju mreže moga djeda srebrne, str. 176.)</i>
- promišljati o problemima u obitelji;	<i>Gledajući majku, mi drugi osjećamo kako smo nemoćni zajedno s njom. (Perković, Škrinja, str. 103.)</i>
- osvijestiti važnost majčinske ljubavi;	<i>Imao je doista začudnu moć taj majčin smijeh. Moć zbližavanja i preobrazbe. (Kežić, Naplavine sna, str. 36.)</i>
- promišljati o položaju majke u obitelji i žene u društvu;	<i>Moja mati je bila velika sirota, tuju je zemlju kopala, tuje pode je prala. (Balota, Moja mati, str. 136.)</i>
- osvijestiti da čovjek najviše topline i ljubavi ima u obiteljskom domu;	<i>Ove kuće grube, sire, sve u srićne naše dane, pune smiha odjekuju... (Ljubić, Naše kuće, str. 138.)</i>
- ljudska prava u obitelji;	<i>- Ni riječi više! – presiječe otac njeno jadanje. – Kako ja kažem, onako će biti. (Perković, Škrinja, str. 102.)</i>
- dužnost pomaganja roditeljima;	<i>S veseljem otac i ja kosimo travu. (Bartolić Dubravski, Otac i ja kosimo travu, str. 22.)</i>

- poticati brigu o starijim članovima obitelji;	... daleko je ona od mene, sama prez ninega svoga. (Balota, <i>Moja mati</i> , str. 136.)
- buditi ljubav i poštovanje prema starijim osobama;	<i>Djede, onda će i tvoje mreže biti srebrne i ruka mlada.</i> (Mađer, <i>U ljetne večeri postaju mreže moga djeda srebrne</i> , str. 176.)
- poticati učenike na komunikaciju sa starijima	<i>U tom sam trenutku osjetila da mi je blizu, da me razumije, da suosjeća sa mnom.</i> (Kežić, <i>Naplavine sna</i> , str. 36.)
4. MIŠLJENJA I STAVOVI: Pavao Pavličić: <i>Ljudi i psi</i> ; Sida Košutić: <i>Djeca nasmijana</i> ; Dubravko Jelačić Bužimski: <i>Martin leti u nebo</i> ; Miguel de Cervantes Saavedra: <i>Boj s vjetrenjačama</i> ; Anton Pavlovič Čehov: <i>Debeli i mršavi</i> ; Jack Ritchie: <i>Trik</i> ; Ivan Gundulić: <i>Kolo sreće</i> ; Silvije Strahimir Kranjčević: <i>Moje školovanje</i> ; Miroslav Krleža: <i>Loza</i> ; Antun Branko Šimić: <i>Molitva na putu</i> ; Luko Paljetak: <i>Božić u Gradu na način od kolende</i> ; Ivica Ivanac: <i>Čitaća proba</i> ; Ivan Kušan: <i>Lažeš, Melita</i> ; Jean Baptiste Poquelin Molière: <i>Građanin plemić</i> ; Sofoklo: <i>Antigona</i> ; Pero Budak: <i>Mećava</i> ; <i>Knjižnica / biblioteka</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati potrebu za pravom ljubavlju i prijateljstvom;	<i>On je sigurno najjednostavniji na svijetu. ... Rado bih mu sve to rekla, ali ne umijem.</i> (Košutić, <i>Djeca nasmijana</i> , str. 52.)
- spoznati, čuvati i njegovati tradicionalne	<i>Kolendari pjesmu svoju ulicama Grada poju...</i> (Paljetak, <i>Božić u Gradu na način od</i>

vrijednosti;	kolende, str. 197.)
- razumjeti važnost ljudskog dostojanstva;	<i>... ali na licu mršavoga bilo je ispisano toliko strahopoštovanja, sladunjavosti i ponizne kiselosti... (Pavlovič Čehov, Debeli i mršavi, str. 114.)</i>
- ne treba se nikome dodvoravati jer se tako gubi dostojanstvo;	<i>- Ja sam, vaša preuzvišenosti... Vrlo mi je drago! Tako reći prijatelj iz djetinjstva... (Pavlovič Čehov, Debeli i mršavi, str. 114.)</i>
- razvijati pozitivan odnos prema radu;	<i>Lozine kretnje su čvoraste, kljaste, polagano loza spram sunca raste. (Krleža, Loza, str. 163.)</i>
- naučiti cijeniti svoj i tuđi rad;	
- poticati učenike na predan, ustrajan i stvaralački rad koji uvijek nagrađuje;	<i>Iz blata i kiše, iz blata i pijeska proziran grozd se na suncu ljeska. (Krleža, Loza, str. 163.)</i>
- osvijestiti snagu stvaralačkog rada;	<i>... jeste li angažirani kao glumac ili niste, jeste li dobar ili loš redatelj... (Ivanac, Čitaća proba, str. 218.)</i>
- poticati stav o važnosti postavljanja cilja u životu;	<i>Htjeti iz blata postati čista, ko vino kada u čaši se blista. (Krleža, Loza, str. 163.)</i>
- razvijati svijest o pravu na životni izbor;	<i>A Mašu mi dovedite ovamo da ovđika na toplu u kući rađa. (Budak, Mećava, str. 234.)</i>
- razmišljati o promjenjivosti života i sreće;	<i>... tko bi gori, eto je doli, a tko doli, gori ustaje. (Gundulić, Kolo sreće, str. 124.)</i>
- razvijati stav o potrebi i značenju	<i>Ali drugačije zagudiše gusle kad sam zapao u višu gimnaziju... (Kranjčević, Moje</i>

školovanja;	<i>školovanje</i> , str. 153.)
- usađivati potrebu za knjigama i obrazovanjem;	<i>... i ne mogu oprostiti ocu i majci što me nisu natjerali da u mladosti studiram sve znanosti. (Molière, Građanin plemić, str. 224.)</i>
- poticati mišljenje da je knjiga čovjeku najveći prijatelj;	<i>Knjižnica je ustanova u kojoj se čuvaju knjige... sa svrhom da se posuđuju članovima knjižnice za čitanje, učenje, istraživanje... (Knjižnica/biblioteka, str. 251.)</i>
- razvijati stav da je znanje najveće bogatstvo svakog pojedinca, naroda i cijelog čovječanstva;	
- osvijestiti važnost učenja i ispunjavanja svojih obaveza;	<i>Ja znam puno pametnih ljudi koji su svaki dan išli u školu... (Kušan, Lažeš, Melita, str. 220.)</i>
- stav da je mladost najljepše provoditi učeći;	<i>Sjećam se dobro početka mog đakovanja. (Kranjčević, Moje školovanje, str. 153.)</i>
- usvojiti mišljenje da je najteže boriti se protiv gluposti i neznanja;	<i>Sve bih htio naučiti, najveća mi je želja da postanem učen... (Molière, Građanin plemić, str. 224.)</i>
- razvijati kritičko mišljenje;	<i>A nasilnička vlada mnogu pozna slast pa stoga riječ i djelo slobodno je njoj. (Sofoklo, Antigona, str. 231.)</i>
- razvijati mišljenje i svijest o ravnopravnosti	<i>Nisi više njen ćaća, jer da jesi to, unda ne bi puštâ ćer da rađa u štali. (Budak, Mećava,</i>

spolova;	str. 234.)
- poticati slušanje vlastite savjesti;	<i>Ali kad bi sin od iste majke mojim stavom nemarnim bez groba osto, to bi zadalo mi bol. (Sofoklo, Antigona, str. 230.)</i>
- usvojiti stav da su svi ljudi jednaki bez obzira na posao koji obavljaju;	<i>- U službi sam, mili moj. Plaća mi je mala... – Već sam dotjerao do tajnoga... Imam dvije zvijezde. (Pavlovič Čehov, Debeli i mršavi, str. 114.)</i>
- razvijati sposobnost prepoznavanja ljudskih mana;	<i>Gle, molim te, već više od četrdeset godina govorim prozu, a nisam imao pojma o tome. (Molière, Građanin plemić, str. 227.)</i>
- poticati stav da u svemu treba biti umjeren;	<i>... a u visocijeh gora vrhe najprije ognjen trijes udari. (Gundulić, Kolo sreće, str. 124.)</i>
- promišljati o ljudskoj oholosti i njezinim posljedicama;	<i>Ah, čijem si se zahvalila tašta ljudska oholasti? Sve što više stereš krila, sve ćeš paka niže pasti. (Gundulić, Kolo sreće, str. 124.)</i>
- jačati samopouzdanje i sigurnost u sebe;	<i>Nije se više bojao njih. Prvi put ih se doista nije bojao i smatrao ih je malim, bijednim osobama. (Jelačić Bužimski, Martin leti u nebo, str. 67.)</i>
- razvijati svijest o vlastitim sposobnostima i vještinama;	<i>A ako te strah, skloni se, pa se moli, dok ja budem s njima bio ljut i nejednak boj ... (Cervantes Saavedra, Boj s vjetrenjačama, str. 98.)</i>
- promišljati o granicama vlastitih	<i>On se vine u zrak u želji da ga što prije dohvati. Poletio je kao izbačen snažnim</i>

sposobnosti i o mogućim posljedicama pretjeranih očekivanja od mladih; - ne treba nastojati ostvariti neostvarivo, ne treba vjerovati u neostvarive ideje niti im težiti; - mišljenje da treba biti realan i živjeti u stvarnosti; - poticati učenike na razumijevanje drugih; - razvijati svijest o važnosti oslonca u ljudskom životu; - osvijestiti potrebu duhovne nadgradnje u životu svakog pojedinca; - razvijati svijest o pravu na slobodno iskazivanje vjerskih osjećaja; - razvijati potrebu za estetskim sadržajima u životu;	<i>oprugama. (Jelačić Bužimski, Martin leti u nebo, str. 67.)</i> <i>- Pazite, gospodaru - ... –Ono, što se ondje vidi, nisu gorostasi, nego vjetrenjače... (Cervantes Saavedra, Boj s vjetrenjačama, str. 98.)</i> <i>... jer to su vjetrenjače, koje se na vjetru vrte, a tko ne vidi što su, valjda mu se i samom u glavi vrti. (Cervantes Saavedra, Boj s vjetrenjačama, str. 98.)</i> <i>A čini li se tebi da je stav mi lud, ja mislim da mi luđak ludim smatra čin. (Sofoklo, Antigona, str. 231.)</i> <i>Bože... vodi me i dalje koncu mojih želja... (Šimić, Molitva na putu, str. 188.)</i> <i>... duše u visinu streme srce kuca u tišini, sa zvijezdama slavi pir. (Paljetak, Božić u Gradu na način od kolende, str. 198.)</i> <i>Ne ostavi me umorna i sama nasred puta... (Šimić, Molitva na putu, str. 188.)</i> <i>Jednom sam pročitala, da je ljepota uvijek jednostavna... (Košutić, Djeca nasmijana, str. 52.)</i>
---	--

- stav da umjetnost oplemenjuje i uljepšava život;	<i>Lijepo je na Zemlji, dok ima na njoj pjesama niklih iz ljubavi. (Košutić, Djeca nasmijana, str. 52.)</i>
- razvijati negativan stav prema kriminalu i protuzakonitim radnjama;	<i>Čim si ispraznio zgradu, šmugnuo sam kroz galeriju, pokupio platna i sakrio ih pod ogrtač. (Ritchie, Trik, str. 111.)</i>
- probuditi svijest o terorizmu kao jednoj od glavnih opasnosti našeg vremena;	<i>„Ne možda, nego nije bila bomba u kutiji“, prekinuo sam ga. (Ritchie, Trik, str. 110.)</i>
- razvijati pozitivan stav o brizi za životinje	<i>... kako onaj tko ne voli životinje ne voli ni ljude te je zato opasan za društvo. (Pavličić, Ljudi i psi, str. 47.)</i>

TABLICA 7. Sekundarni (drugotni) odgojni zadaci u čitanci za 7. razred osnovne škole

<u>KATEGORIJA</u> 5. HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA): Petar Preradović: <i>Jezik roda moga</i> ; Ivan Kutnjak: <i>Protuletje v bregaj</i> ; Ive Šarin: <i>Ručak u tršju</i> ; Fran Galović: <i>Crn-bel</i> ; Vladimir Nazor: <i>Od Karpata do Jadrana</i> ; Franjo Horvat Kiš: <i>Beram</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati ljubav prema domovini;	<i>Nijesu srcu sladost medna... ko što njeg'va riječca jedna! (Preradović, Jezik roda moga, str. 122.)</i>

- poticati osjećaj domoljublja; - razvijati svijest o raznolikosti i osobitosti nacionalnog sastava, jezika, kulture i gospodarstva u zemlji; - poticati na razmišljanje o ljepoti hrvatskog jezika; - razvijati svijest o potrebi njegovanja materinskog jezika; - razvijati ljubav prema hrvatskom jeziku i njegovim narječjima; - razvijati osjećaj za ljepotu i glazbu zavičajne riječi; - poticati potrebu čuvanja zavičajne riječi; - poticati interes za dijalektno pjesništvo;	<i>I čitav se narod prene; siđe gotovo u trku niz obronke Velebita k žalima Jadranskoga mora.</i> (Nazor, <i>Od Karpata do Jadrana</i>, str. 150.) <i>... da je sva beramska župa čisti Hrvat. Dvojica-trojica bili su skloni Talijanima, ali je toga nestalo.</i> (Horvat Kiš, <i>Beram</i>, str. 180.) <i>Zuji, zveči, zvoni, zvuči, šumi, grmi, tunji, hući – to je jezik roda moga!</i> (Preradović, <i>Jezik roda moga</i>, str. 122.) <i>Njemu riječi te se ore... listom dižu srca, duše...</i> (Preradović, <i>Jezik roda moga</i>, str. 122.) <i>Itros, kad je zora pivca uščipnula...</i> (Šarin, <i>Ručak u Tršju</i>, str. 128.) <i>... već je mati za težake stvari paričala: dvi motike, suhih smokav, škurog kruva, buraču bevande...</i> (Šarin, <i>Ručak u Tršju</i>, str. 128.) <i>Crn – bel... crn – bel... V trsju popeva, grozdje dozreva...</i> (Galović, <i>Crn – bel</i>, str. 131.) <i>... protuletje vleje farbo žoto v senokošo a belo po poto...</i> (Kutnjak, <i>Protuletje v bregaj</i>,
--	--

- razvijati pozitivan odnos prema tradiciji; - osvijestiti važnost njegovanja narodnih običaja i blagdana; - razvijati interes za hrvatsku povijest	str. 126.) <i>... deca, idemo jest! rekli bi japica pol druge meše na vuzem... (Kutnjak, Protuletje v bregaj, str. 126.)</i> <i>Dođe čas, kada i narod Hrvatâ postade strelicom na golemom luku karpatskome. (Nazor, Od Karpata do Jadrana, str. 148.)</i>
6. DRUŠTVO: Dobriša Cesarić: <i>Balada iz predgrađa</i>; Pavao Pavličić: <i>Dobri duh Zagreba</i>; Charles Dickens: <i>Tajanstveni dječak</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati socijalnu osjetljivost; - razvijati svijest o važnosti pravednih društvenih odnosa; - senzibilizirati učenike da prepoznaju probleme suvremenog društva; - ukazivati na porast nasilja i kriminala u društvu; - upozoravati učenike da se klone kriminalnih i nedopuštenih radnji	<i>I uvijek ista sirotinja uđe u njezinu svjetlost iz mraka... (Cesarić, Balada iz predgrađa, str. 60.)</i> <i>A prolaze kao i dosada ljudi... A njega nema, i nema, i nema, i nema ga više... (Cesarić, Balada iz predgrađa, str. 61.)</i> <i>Strašno sam gladan i umoran. Došao sam izdaleka pješice. Već sedam dana pješačim. (Dickens, Tajanstveni dječak, str. 105.)</i> <i>Znao je točno svaku kuću gdje se odigralo ubojstvo... svaku krčmu gdje je netko dobio nož u trbuh... (Pavličić, Dobri duh Zagreba, str. 92.)</i> <i>Ritam zločina je životni ritam svakoga grada i cijeloga svijeta. (Pavličić, Dobri duh Zagreba, str. 93.)</i>

7. RAT: Karl Bruckner: <i>Sadako hoće živjeti</i> ; Stjepan Tomaš: <i>Moj tata spava s anđelima</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati svijest o ratnim strahotama;	<i>U toj sekundi izgorjelo je 86 100 ljudi. U toj sekundi je 72 000 ljudi pretrpjelo teške ozljede. (Bruckner, Sadako hoće živjeti, str. 76.)</i>
- ukazivati na sve negativne strane rata;	<i>Njezina majka pobjegla je u Srbiju, a tata je bio gardist. Poginuo je prije dva tjedna. (Tomaš, Moj tata spava s anđelima, str. 142.)</i>
- izgrađivati negativan stav prema ratu;	<i>U toj jednoj sekundi bombardirale su smrtonosne neutronske gama-zrake eksplozivno mjesto u krugu od 1,5 kilometara. (Bruckner, Sadako hoće živjeti, str. 76.)</i>
- poticati učenike da osuđuju rat i sve oblike nasilja;	<i>Svakog dana strepim hoću li čuti je li oštećena i škola... (Tomaš, Moj tata spava s anđelima, str. 141.)</i>
- ukazivati na besmisao i uzaludnost ratnog sukoba;	<i>Kad utihnu minobacači, topovi, tenkovi i višecjevni bacači raketa, on izlazi iz svog podruma... (Tomaš, Moj tata spava s anđelima, str. 141.)</i>
- poticati težnje za širenjem mira u svijetu; - učiti da je mir najveće bogatstvo svakog naroda	<i>U vrtu mira u Hirošimi stoji spomenik... (Bruckner, Sadako hoće živjeti, str. 77.)</i>
8. PRIRODA: Ivan Slamnig: <i>Barbara</i> ; Tin Ujević: <i>Dažd</i> ; Zlatko Tomičić: <i>Beskonačna, vječna voda</i> ; Dragutin Tadijanović: <i>Pozdrav šumi</i> ;	

Ivo Andrić: <i>Da si zdravo, proljeće</i> ; Milan Taritaš: <i>Šum šumi</i> ; Matko Peić: <i>Slavonska oluja</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati senzibilitet za ljepotu prirodnih pojava;	<i>... liva se gusta kiša. A njen je zvuk sladak sluhu kao čehulja grožđa usnicama.</i> (Ujević, <i>Dažd</i> , str. 158.)
- poticati ljubav prema moru i prirodi;	<i>More je tamno crvene boje, stari mornari na palubi stoje...</i> (Slamnig, <i>Barbara</i> , str. 20.)
- promišljati o čovjekovu odnosu prema prirodi;	<i>Hladni vjetar ulijeće kelnerici pod vrelu, голу petu... Kapelanu gadi oči.</i> (Peić, <i>Slavonska oluja</i> , str. 173.)
- razvijati osjećaj za ljepotu koju donose godišnja doba;	<i>Da si zdravo, proljeće, u šumu mutnih, vratolomnih potoka, u kratkovjekom cvatu...</i> (Andrić, <i>Da si zdravo, proljeće</i> , str. 169.)
- razvijati ekološku svijest;	<i>O kako volim tvoje hladne izvore, i mahovinu, i bilje, i košute.</i> (Tadijanović, <i>Pozdrav šumi</i> , str. 167.)
- poticati učenike na zaštitu prirode;	<i>U početku je bila. I bit će na kraju. Beskonačna, vječna voda.</i> (Tomičić, <i>Beskonačna, vječna voda</i> , str. 165.)
- razvijati svijest o važnosti šuma i njihovoj zaštiti;	<i>Korijenje tvoje crnu zemlju sapinje, a stabla stoje čvrsto kao divovi.</i> (Tadijanović, <i>Pozdrav šumi</i> , str. 167.)
- osvijestiti važnost vode i njezinog čuvanja;	<i>Ona je svuda. Nad svim ona vlada. U svemu je ona. Ona je sve.</i> (Tomičić, <i>Beskonačna, vječna voda</i> , str. 165.)

- osvijestiti razorne posljedice prirodnih sila	<i>Nizinska tutnjava udara rubovima njiva. Horizonti sijevaju. (Peić, Slavonska oluja, str. 174.)</i>
9. MEDIJI : <i>Vrste (žanrovi) igranoga filma;</i> Vjekoslav Majer: <i>Iz dnevnika maloga Perice;</i> <i>Radio;</i> <i>Televizija – Televizijska serija</i>	
ODGOJNI ZADACI	CITATI IZ TEKSTOVA
- razvijati kritičnost prema filmovima;	<i>S obzirom na sadržaj, igrani se film dijeli na mnogo vrsta ili žanrova... (Vrste (žanrovi) igranoga filma, str. 237.)</i>
- upućivanje na otkrivanje i prihvaćanje etičkih i estetskih vrijednosti u filmu;	<i>Po priči i likovima sličan je književnosti i kazalištu, pa se još naziva i umjetnički film. (Vrste (žanrovi) igranoga filma, str. 237.)</i>
- poticati interes za radio kao vrstu medija;	<i>Danas je radio u Hrvatskoj vrlo raširen medij. (Radio, str. 246.)</i>
- ukazivati na raznolikost radijskih emisija;	<i>S obzirom na sadržaj, emisije mogu biti umjetničke, kulturne, političke, promidžbene, informativna, sportske. (Radio, str. 246.)</i>
- razvijati interes za samostalno snimanje školskih radioemisija;	<i>S obzirom na način nastajanja, emisije mogu biti unaprijed snimljene ili se mogu emitirati izravno/uživo. (Radio, str. 246.)</i>
- ukazivati na odgojnu ulogu nekih radioemisija;	<i>Program pojedine radijske postaje ovisi o publici kojoj je namijenjen. (Radio, str. 246.)</i>
- razvijati spoznaju da televizija snažnije od drugih medija utječe na svijest gledatelja;	<i>Televizija kao medij svakodnevno prisutan u najvećem broju domova... (Televizija – Televizijska serija, str. 248.)</i>

- poticati analitički i kritički odnos prema televizijskom programu	<i>Sadržajno, a djelomice i po umjetničkoj i obrazovnoj vrijednosti, televizijske serije mogu se podijeliti u nekoliko glavnih vrsta. (Televizija – Televizijska serija, str. 248.)</i>
---	---

TABLICA 8. Zastupljenost tekstova i odgojnih kategorija (primarnih i sekundarnih) u čitanci za 7. razred osnovne škole

KATEGORIJA ODGOJNIH ZADATAKA	BROJ TEKSTOVA	POSTOTAK (%)
OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI	18	25%
MIŠLJENJA I STAVOVI	17	23%
LJUBAV	8	11%
OBITELJ	8	11%
PRIRODA	7	10%
HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA)	6	8%
MEDIJI	4	5%
DRUŠTVO	3	4%
RAT	2	3%
	UKUPNO: 73 teksta	100%

3. Interpretacija rezultata

Promatramo li tablično prikazane rezultate analize odgojnih zadataka u hrvatskim čitankama za peti i sedmi razred najprije je uočljiv porast broja tekstova u čitanci za sedmi razred. Čitanka za peti razred sadrži 64 teksta i isto toliko autora računajući i narodne pjesme koje nemaju imenovanog autora i teorijske tekstove koji su svrstani u kategoriju MEDIJI. Čitanka za sedmi razred sadrži 73 teksta i 73 autora, također ubrajajući i teorijske tekstove iz kategorije MEDIJI. Porast broja tekstova u čitanci u skladu je s dosadašnjom praksom izdavanja udžbenika prema kojoj se broj tekstova u čitanci povećava iz razreda u razred.

Svaki tekst u čitanci predstavlja jednu nastavnu jedinicu koja se u skladu s nastavnim programom održava u sklopu nastave hrvatskog jezika. Uz materijalne i funkcionalne zadatke, svi navedeni tekstove sadrže i odgojne zadatke čijom realizacijom nastavnik sudjeluje u oblikovanju učenikove osobnosti. Odgojni zadaci koje donose tekstovi u čitanci za peti razred mogu se grupirati u kategorije jer im je moguće odrediti zajednički ključni pojam na koji se odnose.

Iz čitanke za peti razred izdvojeno je devet kategorija koje su razvrstane i unutar kojih su analizirani odgojni zadaci unutar sadržaja tekstova koji ih sadrže: LJUBAV, OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI, OBITELJ, HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA), DOMOVINA, DRUŠTVO, UMJETNOST, PRIRODA, MEDIJI. Kategorije su poredane tim redom prema kriteriju prioriteta, odnosno prema važnosti u odgojnom djelovanju na učenike. Ljubav, općeljudske vrijednosti i obitelj jesu primarne kategorije jer je ostvarivanje ovih odgojnih kategorija važno, a ostale smatramo sekundarnima. Tekstovi čitanke za peti razred prilično eksplicitno najavljuju koji se odgojni sadržaj u njima krije pa ovakva podjela odgojnih zadataka unutar kategorija pokazuje na koja je područja učenikove osobnosti usmjereno odgojno djelovanje kako pojedinih sadržaja tako i sadržaja cjelokupne čitanke. Pojedini odgojni sadržaji i zadaci nisu u cijeloj čitanci jednako zastupljeni. Autori čitanke daju nekima od njih prednost i naglašavaju njihovu važnost u odgojnom području nastave hrvatskog jezika.

Promotrimo li tablicu 5. uočljivo je da se u čitanci za peti razred nalazi najviše tekstova koji ističu vrijednosti koje svaki čovjek mora usvojiti, prihvatiti i njegovati. Unutar tih su tekstova i njima pripadajući odgojni zadaci koji promoviraju vrijednosti svrstane u kategoriju OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI. Takvih tekstova je 15 i oni čine 23% sadržaja čitanke. Iako navedena kategorija obuhvaća najviše tekstova čitanke, prema kriteriju odgojnog prioriteta uvrštena je u tablicu na drugo mjesto. Odgojni zadaci tih tekstova

ponajprije žele kod učenika razviti toleranciju prema svim različitostima među ljudima: rasnim, vjerskim, kulturološkim, jezičnim i slično, a ti su sadržaji osobito važni jer kod učenika treba vrlo rano početi usađivati svijest o navedenim razlikama. Kod učenika se nastoji osvijestiti važnost vjere, prijateljstva te vrijednosti poput poštenja, pravde, hrabrosti i mudrosti, upoznati ih s činjenicom kako svatko ima svoja prava i osobnu slobodu. Učenicima se nastoji osvijestiti važnost rada i postavljanja životnih ciljeva. Tekstovi čitanke za peti razred upravo proklamiraju odgojne vrijednosti i daju im najviše prostora.

Sljedeća kategorija odgojnih zadataka prema brojnosti tekstova jest PRIRODA, a prema odgojnom prioritetu zauzima tek osmo mjesto. U čitanci je 14 tekstova (22%) čija se odgojna nastojanja odnose na prirodu. Ti su odgojni zadaci jasno prepoznatljivi i uglavnom zahtijevaju kod učenika razvijanje ljubavi prema prirodi, uočavanje prirodnih ljepota, izgrađivanje ekološke svijesti i svijesti o zaštiti prirode. Osim prirode kao „vanjskog“ fenomena obuhvaćaju i važnost prirode u literaturi. Zato se pojedinim tekstovima iz ove skupine žele potaknuti učenički interesi za pejzažnu liriku, ali i za djela o ekološkim temama. Odgojni zadaci koji se tiču čitanja tekstova o ekološkim temama čine nam se ipak malo prezahtjevnima za učenika petog razreda, ali adekvatnim je pristupom te principom primjerenosti i zornosti sadržaja i to moguće realizirati.

Treću kategoriju čine tekstovi čiji su odgojni sadržaji svrstani u kategoriju HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA). Ta je kategorija odgojnih zadataka treća po brojnosti tekstova koji joj pripadaju, a u tablici prema kriteriju odgojnog prioriteta uvrštena je na četvrto mjesto. U odgoju je vrlo važno poštovati i cijeniti narod kojemu pripadamo, njegov jezik, povijest, kulturu i narodnu baštinu. Sveukupno 9 tekstova (14%) upućuje na ljepotu hrvatskog jezika i hrvatskih narječja, osvještava važnost, ljepotu i bogatstvo narodne baštine, narodnog stvaralaštva i tradicije, potiče interes za hrvatsku povijest, hrvatsku kulturu te dijalektalno pjesništvo. Učenicima je važno osvijestiti kako treba čuvati i njegovati tradiciju, blago starine, naroda i društva kojemu pripadaju.

Odgojni zadaci i njihovi tekstovi svrstani u kategoriju LJUBAV nalaze se tek na četvrtom mjestu sa 6 tekstova koji zauzimaju 9% sadržaja čitanke, a navedena je kategorija odgojno najvažnija i na prvom mjestu prema kriteriju odgojnog prioriteta. Budući da je ljubav vrlo važan element svakog odgoja, takvih bi tekstova trebalo biti puno više jer iz osjećaja ljubavi proizlaze i općeljudske vrijednosti, svijest o prirodi i svijest o hrvatskom jeziku, baštini i cjelokupnoj kulturi. Tekstovi ove kategorije dotiču se dječje ljubavi, promatraju je i prikazuju na prihvatljiv način kako bi se kroz njima pripadajuće odgojne zadatke što više usadili u svijest učenika. Ovi su tekstovi namijenjeni razvitku emocionalne sfere učenika.

Osvještavaju važnost i ljepotu dječje ljubavi kao i činjenicu kako je ljubav potrebna svakom čovjeku i potiču učenike kako svoje osjećaje trebaju slobodno iskazivati.

MEDIJI su peta po redu kategorija tekstova i njihovih odgojnih zadataka, a prema odgojnom prioritetu nalaze se u tablici na posljednjem, devetom, mjestu. U čitanci je 5 tekstova koji se odnose na odnose prema medijima što čini 8% sadržaja čitanke. Mediji su važna sastavnica suvremenog odgoja jer živimo u vremenu velikih tehnoloških i komunikacijskih dostignuća pa učenike treba odgajati u tom smjeru. Odgojnost tekstova vezanih uz različite medije ne odnosi se na prihvaćanje svega što tisk i film prikazuju, nego na oblikovanje kritičkog stava prema njihovim sadržajima, traženje vrijednosti u medijima i poticanje interesa za medije jer se danas mnogo važnih i korisnih informacija prenosi upravo putem medija. Učenike se navedenim tekstovima nastoji zainteresirati za razne mogućnosti prenošenja poruka i komunikacije među ljudima kako bi se učenici dodatno približili drugim učenicima. Ovi odgojni zadaci pogodni su i za socijalizaciju učenika.

Šesta kategorija odgojnih zadataka prema brojnosti tekstova koji ih donose jest OBITELJ. Navedena kategorija uvrštena je na treće mjesto prema kriteriju odgojnog prioriteta. Učenici važnost roditeljske ljubavi, poštivanje obitelji, probleme suvremene obitelji i suvremenog načina života te promišljanje o postupcima prema ljudima koji su im bliski mogu upoznati na samo 5 tekstova (8%). Svi tekstovi navedene kategorije ne prikazuju obitelj kao idealnu sretnu zajednicu. Tekstovi *Zastidio se majke* Ivana Cankara i *Šuma Striborova* Ivane Brlić-Mažuranić prikazuju suvremenu siromašnu obitelj koju čine samo majka i sin. Ti tekstovi učenicima predočavaju drugačiju obiteljsku zajednicu gdje nisu prisutna oba roditelja i proširuju njihove spoznaje o obitelji. Taj podatak ne ohrabruje jer takvih bi tekstova (kao i onih koji se odnose na ljubav) u čitanci za peti razred trebalo biti puno više. Da bi se ispunjavajući odgojnu funkciju škole učenika odgojilo u cjelovitu očovječenu osobu, mora se više isticati važnost obitelji jer je to prva zajednica u kojoj počinje odgoj. Tekstovi čitanke samo dodatno osvještavaju i potiču važnost obitelji te bi njihov broj trebalo znatno povećati.

Svaki čovjek od najranijeg djetinjstva mora biti odgajan i u duhu domoljublja kako bi poštovao domovinu u kojoj je rođen i narod kojem pripada. Osjećaj domoljublja i rodoljublja, ljubav prema materinskom jeziku, važnost i osjećaj nacionalnog identiteta i pripadnosti hrvatskom narodu, svijest o ljepotama domovine učenici mogu steći na 4 teksta (6%) čiji zajednički nazivnik njihovih odgojnih zadataka jest DOMOVINA pa su i svrstani u tu kategoriju koja je na petom mjestu prema kriteriju odgojnog prioriteta.

Odgojni se zadaci ne odnose samo na izgrađivanje učeničke osobnosti kao pojedinca, nego i na oblikovanje učenika kao društvene osobe. To je kategorija DRUŠTVO. Takvi su

odgojni zadaci pretposljednja skupina po zastupljenosti u čitanci za peti razred jer ih ističu samo 3 teksta, a to je 5% sadržaja čitanke. Prema odgojnom prioritetu navedena je kategorija na šestom mjestu. Njima se učenike nastoji potaknuti na međusobnu komunikaciju kako bi se razvila njihova društvenost, poticati ih na prijateljstvo i razvijati važnost bliskosti među ljudima. To je jedan od važnih preduvjeta za njihovo kasnije funkcioniranje u društvu.

Posljednja kategorija koju čine 3 teksta (5%) kao i prethodnu kategoriju jest UMJETNOST, a prema kriteriju odgojnog prioriteta na sedmom je mjestu. U čitanci je za predstavljanje kategorije „umjetnost“ uzeta kazališna umjetnost. Odgojnim zadacima vezanim uz kazalište nastoji se učenike potaknuti na kvalitetnije provođenje slobodnog vremena odlaskom u kazalište, interes za kazalište i ljubav prema njemu. Time se želi ukazati na odgojnu ulogu koju kazalište može imati na učenike, lijepu riječ, kreativnost, stvaralaštvo itd.

Kao što su se tekstovi čitanke za peti razred osnovne škole prema svojim odgojnim zadacima mogli svrstati u kategorije, isti postupak primijenjen je na tekstovima čitanke za sedmi razred. Time je dobiveno devet kategorija odgojnih zadataka u koje su raspoređena sedamdeset tri teksta, a u tablici su također poredane prema kriteriju odgojnog prioriteta, tj. prema važnosti koju imaju u svom odgojnom djelovanju na učenike: LJUBAV, OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI, OBITELJ, MIŠLJENJA I STAVOVI, HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA), DRUŠTVO, RAT, PRIRODA, MEDIJI. Kategorije „ljubav“, „općeljudske vrijednosti“, „obitelj“, „mišljenja i stavovi“ jesu primarne ili prvotne kategorije, dok su ostale sekundarne ili drugotne. Iz navedenih kategorija vidljivo je da su one gotovo iste kao kategorije odgojnih zadataka u čitanci za peti razred, no ovdje nema kategorija DOMOVINA i UMJETNOST, a umjesto njih zastupljene su kategorije MIŠLJENJA I STAVOVI i RAT.

Promotrimo li tablicu 8. uočljivo je da najviše tekstova u čitanci za sedmi razred također promovira životne vrijednosti pa je ta kategorija odgojnih zadataka i ovdje najbrojnija. Ta kategorija OPĆELJUDSKE VRIJEDNOSTI sadrži 18 tekstova što čini 25% sadržaja cjelokupne čitanke, a u tablici je uvrštena na drugo mjesto prema kriteriju odgojnog prioriteta. Promotrite li se različiti odgojni zadaci te kategorije prikazani u tablici 3., vidljivo je da su oni mnogo kompleksniji od odgojnih zadataka iste kategorije u petom razredu. Gradacijski način oblikovanja čitanke tekstove prilagođava dobi učenika koji su sada stariji i zreliji te su i odgojni zadaci složeniji. Tako je i ova čitanka vrijednosno orijentirana jer su najbrojniji oni tekstovi čiji odgojni zadaci poučavaju općeljudskim vrijednostima. Na tim tekstovima učenici razvijaju pozitivne vrijednosti poput iskrenosti, upornosti, originalnosti,

razvijaju toleranciju prema nacionalnim, vjerskim, rasnim i kulturološkim različitostima, uče poštovati te različitosti i drugačije svjetonazore. Odgojni zadaci unutar te kategorije nisu orijentirani samo prema takvim općenitim vrijednostima, nego i prema učeniku kao pojedincu pa potiču njegovu slobodu govora, savjesnost, odgovornost prema obvezama i dužnostima, izražavanje vlastitog pozitivnog i negativnog mišljenja.

Sljedeća kategorija odgojnih zadataka, kategorija MIŠLJENJA I STAVOVI, druga je po brojnosti jer obuhvaća 17 tekstova (23%), a na četvrtom je mjestu prema kriteriju odgojnog prioriteta. Za razliku od čitanke za peti razred, ovdje su ti odgojni zadaci uočljiviji i zahtijevaju pozornost pri obradi određenog teksta pa su zato i svrstani u posebnu kategoriju. Pozitivno je što ova čitanka sadrži najviše tekstova koji se odnose upravo na usvajanje vrijednosti te formiranje mišljenja i stavova jer to je vrlo važan preduvjet (uspješnog) odgoja. Mišljenja i stavovi koje ti tekstovi i zadaci nastoje oblikovati kod učenika tiču se njegovog individualnog i društvenog života, moralne, estetske i radne dimenzije. Odgojni zadaci unutar navedene kategorije obuhvaćaju široko odgojno područje: pozitivne stavove prema radu, postavljanje cilja u životu, važnost školovanja, mišljenje o ravnopravnosti spolova, prepoznavanje ljudskih mana, razvijanje svijesti o sebi, svojim sposobnostima i mogućnostima, negativan stav prema kriminalnim i nedopuštenim radnjama pa sve do potreba estetskih sadržaja u životu. Ti su odgojni zadaci doista raznovrsni i bogati i mogu mnogo pridonijeti odgoju učenika ako se u nastavi uspješno prepoznaju.

LJUBAV je treća kategorija po brojnosti tekstova koji u učenikov odgoj uključuju ljubav. Na prvom je mjestu prema kriteriju odgojnog prioriteta. Takvih je tekstova 8, odnosno zauzimaju 11% čitanke. Ljubav je u tim tekstovima podignuta na višu razinu i prikazana na zreliji i ozbiljniji način nego u petom razredu jer obuhvaća odnos prema mladenačkoj ljubavi, slobodno iskazivanje osjećaja i nježniji odnos prema osobi suprotnog spola. Tekstovi koji prezentiraju ljubav složeniji su i zahtjevniji.

Četvrta kategorija po brojnosti tekstova jest OBITELJ također s 8 tekstova, a prema odgojnom prioritetu je treća. Tekstovi obitelj prikazuju iz nekoliko kutova: sretnu idiličnu obitelj koju čine otac, majka i djeca, suvremenu obitelj koju čine samo majka i dijete ili otac i dijete, probleme suvremene obitelji poput siromaštva, alkoholizma i loših obiteljskih odnosa. Takvim pristupom obitelji učenici proširuju spoznaje o raznolikosti obiteljskih odnosa i uče promišljati o odnosu prema roditeljima i problemima koji se javljaju u obitelji. Time učenici postaju realnije osobe s realnijim pogledom na svijet.

Peta kategorija jest PRIRODA sa 7 tekstova (10%), a prema odgojnom prioritetu zauzima osmo mjesto. Tekstovi unutar te kategorije prikazuju prirodu na prihvatljiv način,

učenicima ukazuju na ljepotu prirode, usmjeravaju ih na uočavanje prirodnih ljepota, izgrađuju ekološku svijest i potiču na zaštitu prirode i promišljaju o čovjekovu odnosu prema prirodi.

Šesta kategorija po brojnosti tekstova u čitanci jest HRVATSKA KULTURA (JEZIK I BAŠTINA) sa 6 tekstova (8%), a prema odgojnom prioritetu na petom je mjestu. Ta kategorija važna je jer je u odgoju neophodno poticati osjećaj domoljublja, rodoljublja, svijest o nacionalnoj pripadnosti. Ti tekstovi pozivaju na čuvanje tradicije, narodnih običaja i zavičajne riječi, svijest o ljepoti materinskog jezika, njegovih narječja. Sve su to vrlo važne sastavnice u izgradnji cjelovite osobnosti pa tekstovi tome posvećuju određenu pozornost.

MEDIJI kao sedma kategorija odgojnih zadataka proširuju učenička obzorja pa se ovdje ta kategorija odnosi na vrste igranog filma, radio i televiziju (u petom su razredu to bili dokumentarni, animirani i igrani film te tisak). Od učenika se traži prepoznavanje vrijednosti i korisnog u medijima, njihov analitički i kritički odnos prema filmovima, radijskim i televizijskim sadržajima. Tekstovi učenike upućuju kako odgojne sadržaje mogu potražiti i izvan škole – u medijima. Ta skupina obuhvaća 4 teksta (5%), a deveta je prema kriteriju odgojnog prioriteta.

Osmu kategoriju čini DRUŠTVO kao pojam na koji se odnose odgojni zadaci određenih tekstova. Dok je ova kategorija u čitanci za peti razred angažirana kako bi učenika učinila što društvenijim i komunikativnijim, u sedmom razredu ovi tekstovi ukazuju i na negativne pojave u društvu kao što je porast kriminala i nasilja pa se učenike njima želi poučiti neka izbjegavaju kriminalne i nedopuštene radnje. Učenike ti tekstovi potiču na promišljanje o problemima suvremenog društva i na razmišljanje o socijalnim problemima te tako razvijaju socijalnu osjetljivost, svijest o potrebi pravednih društvenih odnosa. Toj skupini pripadaju 3 teksta što je 4% čitanke, a prema odgojnom prioritetu na šestom je mjestu..

Posljednja skupina tekstova koje nema u čitanci za peti razred jest RAT. Razumljivo je zašto se takvi tekstovi pojavljuju u sedmom razredu, a ne u petom. Učenici sedmog razreda stariji su, zreliji te mogu shvatiti problematiku rata, njegovih negativnih strana i posljedica koje on donosi, uzaludnosti ratnog sukoba i velike vrijednosti mira u svijetu. To su odgojni zadaci koje pred nastavnika postavljaju 2 teksta s ratnom problematikom u čitanci za sedmi razred.

Iz priložene analize i objašnjenja rezultata do kojih se došlo analizom sadržaja čitanke može se zaključiti kako svi tekstovi čitanke za peti i sedmi razred osnovne škole u sebi sadrže i odgojnu stranu. U svakom tekstu može se pronaći odgojna strana što se mora iskoristiti kako

bi se opravdala i odgojna funkcija škole, nastave i tekstova u čitankama. U tablicama je prikazano mnoštvo odgojnih zadataka koje pred nastavnika postavljaju tekstovi navedenih čitanki, no unatoč tome, one imaju drugačiji problem. U objema čitankama pitanja i zadaci koji su postavljeni uz pojedini tekst u ogromnoj se mjeri odnose na interpretaciju teksta, učenje pojmova i definicija, prepoznavanje, povezivanje, zaključivanje, promišljanje, odnosno na materijalni i funkcionalni zadatak teksta kao nastavne jedinice. Odgojna strana tekstova naznačena je tek uz poneke tekstove i to u skupini pitanja *Za one koji žele više* ili *Prijedlog za istraživanje*. Pitanja i zadaci vrlo malo upućuju na odgojnost u sadržaju tekstova, a najviše su orijentirani na znanje i razumijevanje gradiva. Mnogobrojni odgojni zadaci koje postavljaju tekstovi čitanki za peti i sedmi razred, a koji su prikazani u tablici 1. i tablici 3., nisu u čitankama eksplicitno istaknuti, nego su prepušteni nastavnikovoj intuiciji, tj. njegovu osobnom osjećaju i prepoznavanju odgojnoga u tim tekstovima. Koliko će pojedini tekstovi imati i odgojni utjecaj na učenike isključivo ovisi o nastavnikovoj procjeni. Tekst sadržava odgojnost u sebi, a nastavnik to može prepoznati i istaknuti na nastavnom satu, ali i ne mora, što nije u skladu s razvitkom svestranosti i poštovanjem svih triju zadataka nastavnog procesa, pa to možda potpuno zanemari oslanjajući se pritom na materijalni zadatak nastavnog sata. Zato je u čitanke potrebno uvesti ravnotežu između obrazovnih i odgojnih sadržaja i zadataka kako ni jedni ni drugi ne bi prevladavali, a i u akademskom obrazovanju buduće nastavnike i profesore senzibilizirati za potrebu reafirmiranja odgojne funkcije škole kako bi se ostvario konačni odgojni cilj kojemu teže svi odgojni zadaci i odgojna nastojanja – stvaranje očovječenog čovjeka.

IV. ZAKLJUČAK

Odgoju kao najzahtjevnijem i najkompliciranijem poslu na svijetu treba pristupati krajnje oprezno i planski. Odgajanjem treba oblikovati tjelesnu, intelektualnu, moralnu, estetsku i radnu stranu svakog čovjeka kako bi ga se dovelo do punine čovječnosti. To nije nimalo lak zadatak te stoga svaki roditelj, učitelj ili odgajatelj mora pred sebe postaviti vrlo jasan odgojni cilj kojemu teži cjelokupan odgojni proces. Krajnji odgojni cilj jest stvaranje cjelovitog, očovječenog čovjeka. Da bi se postigao cilj, potrebno je precizno odrediti konkretne zadatke čije ispunjavanje dovodi do postizanja krajnjeg odgojnog cilja. Odgojni zadaci mogu biti usmjereni na čovjekov cjeloviti razvoj (razvoj svih njegovih sposobnosti), njegov psihički život, društveno djelovanje i sustav vrijednosti. Odgojni cilj podrazumijeva i stjecanje i izgradnju sustava vrijednosti koji uvjetuje i čovjekovu moralnost. Mnogi pedagoški i filozofski pravci formirali su svoja shvaćanja vrijednosti tako da ne postoji njihov cjeloviti popis i nije ih moguće sve pobrojati. Neke vrijednosti pojedinac prihvata jer su općevažeće, neke vrijede samo u određenom društvu, a neke vrijede samo za određenog čovjeka. Mnogi čimbenici uvjetuju takav proces: obitelj (u kojoj mlado biće stječe prve odgojne zasade), društvo (čovjek stječe moralne smjernice krećući se u društvu) i škola kao odgojna institucija.

Škola kao odgojna a ne samo obrazovna institucija nikada u pogledu odgoja ne smije djelovati „naslijepo“. Ona svoj rad mora prilagoditi što potpunijem ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva koje propisuje Nacionalni okvirni kurikulum. Te odgojno-obrazovne ciljeve propisane Nacionalnim okvirnim kurikulumom nastavnik nastoji ostvariti na nastavnim satima. Da bi se ti ciljevi ostvarili, nastavnik mora odrediti niz konkretnih odgojnih zadataka i pri obradi nastavne jedinice jasno istaknuti što je u njoj odgojno i na taj način oplemeniti učenike novim moralnim zasadama.

Budući da se u teoriji uvijek ističe odgojna uloga škole, ovaj se rad upustio u analizu količine i stupnja zastupljenosti odgojnih sadržaja u dvjema čitankama hrvatskog jezika. Škola odgojno djeluje kroz svoje temeljne zadatke, iako se danas sve više zanemaruje odgojna funkcija škole, a naglasak se stavlja na njezin materijalni zadatak. To potvrđuje i analiza čitanki hrvatskog jezika za peti i sedmi razred osnovne škole koja je provedena u ovome radu. Tekstovi obiluju raznovrsnim odgojnim sadržajima i zadacima koji su zajedno s tekstovima koji ih promoviraju objedinjeni u pojedine kategorije. Usporedi li se poredak tih primarnih i sekundarnih kategorija odgojnih zadataka prema kriteriju odgojnog prioriteta u objema čitankama (to pokazuju tablice 3. i 4., odnosno tablice 6. i 7.) s brojem tekstova koji pripadaju određenoj kategoriji (tablice 5. i 8.), uočljivo je kako postoji određeni nesklad. Ako je,

primjerice, kategorija „ljubav“ određena kao najvažnija, kao jedna od primarnih kategorija i stavljena na prvo mjesto po odgojnoj važnosti, tada bi i broj tekstova koji se odgojno odnose na ljubav trebao biti najveći, no to u analiziranim čitankama nije slučaj, jer se tekstovi te kategorije po svojoj brojnosti nalaze tek na šestom mjestu u petom razredu, odnosno trećem mjestu u sedmom razredu. Tako je sa svim kategorijama odgojnih zadataka jer je i njihovo mjesto prema odgojnom prioritetu različito od mjesta na kojem se nalaze po brojnosti tekstova. Dakle, poredak kategorija odgojnih zadataka prema prioritetu trebao bi biti jednak poretku tih kategorija prema brojnosti njima pripadajućih tekstova. Pozitivna strana analiziranih čitanki jest u tome što njihovi tekstovi obuhvaćaju upravo spomenute kategorije odgojnih zadataka jer su to polazne kategorije kojima treba usmjeravati odgojne zadatke pojedinih odgojnih sadržaja tekstova u petom i sedmom razredu i odgojno djelovati, iako bi brojnost tekstova trebalo uskladiti s odgojnom važnošću kategorije kojoj pripadaju. Loša čitanka bila bi ona u kojoj se nijedan tekst ne bi odnosio na ljubav, obitelj, općeljudske vrijednosti, domovinu i sl. Zadaci koji prate tekstove nastavnika usmjeravaju ka što boljoj njihovoj interpretaciji, no uglavnom inzistiraju na poznavanju književnih pojmova, razumijevanju teksta, uočavanju, zaključivanju, povezivanju, a vrlo malo se dotiču odgojne strane tekstova i to je također nedostatak analiziranih čitanki. Svi tekstovi navedenih čitanki zasićeni su odgojnim sadržajima, tj. svaki u sebi sadrži svoju odgojnu vrijednost. Prepoznavanje odgojnih zadataka koje postavlja pojedinici tekst prepušteno je nastavnikovoj intuiciji hoće li on prepoznati odgojnost u tekstu ili neće i u kojoj će mjeri na nastavnom satu tekstem nastojati odgojno djelovati na učenike. Zato je potrebno reafirmirati odgojnu funkciju škole, poboljšati klimu u okolini u kojoj škola djeluje kako bi se osjećala ta potpora društva koja je prijeko potrebna da bi škola mogla kvalitetno djelovati u nekoj društvenoj sredini. Također je potrebno uspostaviti ravnotežu između materijalnog zadatka (usvajanja gradiva) i odgojnog kako u nastavi, tako i u čitankama (ali i ostalim udžbenicima). Tek će tada odgojna djelatnost dobiti svoju puninu i prostor koji joj pripada.

V. LITERATURA

1. Bezić, Živan, 1990. *Zašto i kako odgajati?*, Biskupski ordinarijat, Đakovo
2. Bežen, Ante; Jambrec, Olga, 2009. *Hrvatska čitanka za V. razred osnovne škole*, Naklada Ljevak, Zagreb
3. Bežen, Ante; Jambrec, Olga, 2009. *Hrvatska čitanka za VII. razred osnovne škole*, Naklada Ljevak, Zagreb
4. Giesecke, Hermann, 1993. *Uvod u pedagogiju*, Educa, Zagreb
5. Kovač, Slavica; Jukić, Mirjana, 2009. *Priručnik za učitelje hrvatskog jezika u V. razredu osnovne škole*, Naklada Ljevak, Zagreb
6. Kovač, Slavica; Dunatov, Vesna; Tomas, Jadranka, 2009. *Priručnik za učitelje hrvatskog jezika u VII. razredu osnovne škole*, Naklada Ljevak, Zagreb
7. Ledić, Jasminka, 1999. *Škola i vrijednosti*, Filozofski fakultet Rijeka, Rijeka
8. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, 2010.
9. Rafajac, Branko, 1991. *Odgoj kao razvoj autonomne vrijednosne svijesti*, Pedagoško-književni zbor, Rijeka
10. Strugar, Vladimir; Vavra Ivan (ur.), 2003. *Strateški ciljevi i program razvoja odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj*, Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske, Zagreb
11. Vukasović, Ante, 1998. *Pedagogija*, Hrvatski katolički zbor „Mi“, Zagreb
12. Vukasović, Ante, 1999. „Svrha i zadaće odgoja i obrazovanja“, u: Mijatović, Antun, (ur.), *Osnove suvremene pedagogije*, Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb

